

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Diplomová práce

2020 Jitka Langrová, DiS.

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Hudební katedra

Prezentace baroka v hudební výchově na 2. stupni ZŠ

Diplomová práce

Autor: Jitka Langrová, DiS.

Studijní program: M 7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ–hudební výchova
Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – výchova k občanství

Vedoucí práce: prof. PhDr. Eva Jenčková, CSc.

Oponent práce: PhDr. Dana Soušková, Ph.D.

Hradec Králové 2020

Zadání diplomové práce

Autor: Jitka Langrová, DiS.
Studium: P14P0082
Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - hudební výchova, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - občanská nauka
Název diplomové práce: **Prezentace baroka v hudební výchově na 2. stupni ZŠ**
Název diplomové práce AJ: Presentation of Baroque in Music Education at the 2nd Stage of Primary School

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Anotace: Charakteristika barokního slohového období. Baroko v RVP ZV, ŠVP a tematických plánech. Prezentace baroka v učebnicích hudební výchovy základní školy. Modelové příklady výuky na 2. stupni ZŠ. Využití mezipředmětových vazeb a hudebních aktivit žáků.

NAVRÁTIL, Miloš. *Dějiny hudby: přehled evropských dějin hudby*. Praha: Votobia, 2003. 367 s. ISBN 80-7220-143-3 .

ZAVARSKÝ, Ernest. *J. S. Bach*: Praha, Supraphon 1979. 598, [1] s.

Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání

http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2017.pdf

Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání ZŠ Jedovnice,

<http://www.zsjedovnice.cz/wp-content/uploads/2019/08/SVP.pdf>

HERDEN, Jaroslav: *My pozor dáme a (nejen) posloucháme: posloucháme hudbu se žáky 2. stupně ZŠ a nižších ročníků osmiletých gymnázií*. Praha: Scientia, 1997. 210 s. Učebnice pro základní školy. ISBN 80-7183-087-9.

HERDEN, Jaroslav: *Hudba jako řeč: o poslechu ve škole i doma: metodické poznámky k učebnicím 1. My pozor dáme a posloucháme, 2. My pozor dáme a (nejen) posloucháme*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1998. 89 s. ISBN 80-7183-126-3.

JENČKOVÁ, Eva: *Hudba a pohyb ve škole*. 1. vyd. Hradec Králové: Orlice, 2002. 320 s. Tandem. ISBN 80-903115-7-1.

JENČKOVÁ, Eva: *Vícehlas*. 2. vydání. Hradec Králové: Mgr. Jaroslav Jenček - Tandem, 2011, Hudba v současné škole. Základní řada; III. ISBN 978-80-86901-10-7.

CHARALAMBIDIS, Alexandros: *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy*, 1. vyd. SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, Ostrovní 30, 11000 Praha 1, 2000, ISBN 80-7235-052-8

CHARALAMBIDIS, Alexandros: *Hudební výchova pro 7. ročník základní školy*, 1. vyd.,

SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, Ostrovní 30, 11000 Praha 1, 2002, ISBN 80-7235-048-X

CHARALAMBIDIS, Alexandros: *Hudební výchova pro 8. ročník základní školy*, 1. vyd.,

SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, Ostrovní 30, 11000 Praha 1, 2002, ISBN 80-7235-041-2

CHARALAMBIDIS, Alexandros: *Hudební výchova pro 9. ročník základní školy*, 1. vyd.,

SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, Ostrovní 30, 11121 Praha 1, 1998, ISBN 80-7235-012-9

ŠEDIVÝ, Jakub a ROHLÍKOVÁ, Lucie: *Hudební výchova: pro 6.-7. ročník základních škol a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2013. . sv. ISBN 978-80-7238-901-8.

Hudební výchova pro 8. a 9. ročník - FRAUS

VÁLKOVÁ, Veronika: *Dějepis 8 pro základní školy: novověk*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství

2014. ISBN 978-80-7235-540-2.

Garantující pracoviště: Hudební katedra,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Eva Jenčková, CSc.

Oponent: PhDr. Dana Soušková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 16.1.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 21. 6. 2020

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce prof. PhDr. Evě Jenčkové, CSc, za podnětné připomínky a cenné rady, které mi poskytla a bez nichž by má práce nebyla úplná.

Anotace

LANGROVÁ, Jitka. *Prezentace baroka v hudební výchově na 2. stupni ZŠ*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020.107 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá prezentací barokního slohového období, především barokní hudby pro žáky 2. stupně základních škol. První část práce je zaměřena na charakteristiku barokního slohového období. Dále se zabývá vymezením baroka v RVP ZV, ŠVP a tematických plánech. Shrnuje prezentaci baroka v učebnicích hudební výchovy základní školy. Těžištěm práce je část představující modelové příklady výuky baroka v hodinách hudební výchovy na 2. stupni ZŠ, včetně využití mezipředmětových vazeb a hudebních aktivit žáků.

Klíčová slova: hudba, baroko, učebnice, příklady výuky

Annotation

LANGROVÁ, Jitka. *Presentation of Baroque in Music Education at the 2nd Stage of Primary School*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2020. 107pp. Diploma thesis.

The diploma thesis deals with the presentation of the Baroque style period, especially Baroque music for pupils of the 2nd grade of primary schools. The first part of the work is focused on the characteristics of the Baroque style period. It also deals with the definition of Baroque in the FEP ZV, SEP and thematic plans. Summarizes the presentation of the Baroque in textbooks of elementary school music education. The focus of the work is a part presenting model examples of teaching Baroque in music lessons at the 2nd level of elementary school, including the use of interdisciplinary links and musical activities of students.

Key words: music, baroque, textbooks, modes of teaching

Obsah

Úvod.....	1
1 Charakteristika slohového období baroka.....	3
1.1 Baroko v historických souvislostech.....	3
1.1 Rozvoj moderních věd a filozofie.....	4
1.2 Využití historických poznatků v esteticko-výchovných předmětech.....	6
1.3 Baroko jako umělecký sloh.....	6
1.4 Hudební znaky slohového období baroka.....	7
2 Barokní hudba v kontextu kurikulárních dokumentů.....	17
2.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.....	17
2.2 Barokní hudba v RVP ZV.....	19
2.3 Učivo o hudebním baroku v ŠVP ZŠ Jedovnice.....	23
3 Barokní umění v hudební výchově na 2. stupni ZŠ.....	26
3.1 Presentace baroka v učebnicích hudební výchovy na 2. stupni ZŠ.....	26
3.2 Závěry o prezentaci baroka v učebnicích HV na 2. stupni ZŠ.....	38
4 Pedagogická prezentace baroka jako průřezové téma.....	39
4.1 Dějepis – české baroko.....	39
4.2 Výtvarná výchova.....	40
4.3 Český jazyk.....	43
5 Pedagogická prezentace hudebního baroka v typologii poslechových hodin.....	46
5.1 Vývoj poslechu hudby v základní škole.....	46
5.2 Charakteristika současné koncepce poslechu hudby v základní škole.....	46
5.3 Typologie poslechových hodin se zaměřením na hudební baroko.....	47
5.3.1 Obsahová a metodická východiska.....	47
5.3.2 Charakteristika vybraných typů poslechových hodin.....	48
5.4 Motivace v poslechových hodinách hudební výchovy.....	51
5.4.1 Druhy motivace.....	51
5.4.2 Motivační hudební hry s poznatky.....	52
6 Učivo o baroku v souvislosti s regionem základní školy.....	56
6.1 Barokní památky regionu Blansko.....	56
6.2 Školní vzdělávací projekt.....	57
6.3 Barokní umění regionu jako téma vzdělávacího projektu ZŠ Jedovnice.....	57
Závěr.....	64
Seznam odborné literatury a hudebnin.....	66

Tištěné zdroje	66
Elektronické zdroje	69
Seznam příloh	1
Příloha A	2
System kurikulárních dokumentů	2
Příloha B	3
Pexeso.....	3
Příloha C	5
Domino.....	5
Příloha D	7
Ich – forma	7
Příloha E	8
KDO JSEM?	8
Příloha F.....	10
Fotografie exteriéru a interiéru barokního chrámu ve Křtinách.....	10
Příloha G	16
Fotografie barokních kostelů blanenského regionu	16
Příloha H	21
Fotografie barokních zámků blanenského regionu	22
Příloha I.....	29
Ukázky výtvarných prací žáků v rámci vzdělávacího projektu	29

Úvod

Tématem předložené diplomové práce je prezentace barokního slohového období v hodinách hudební výchovy na 2. stupni základních škol. Toto téma jsem si nevybrala náhodou. K jeho výběru mě vedly dva důvody.

Narodila jsem se a žiji v srdci Moravského krasu, v překrásném prostředí plném nejen přírodních krás, ale také historických památek. Většina z těchto architektonických památek je vystavěna v barokním slohu. Okolí barokních zámků zdobí krásné parky s barokními sochami, v barokních kostelích znějí barokní varhany. Do těchto kostelů míří poutníci z celé země ke každoročním poutím a zdejší školáci mnohdy ani netuší, jaké umělecké skvosty se v jejich okolí nacházejí. Jsem učitelkou nejen na Základní umělecké škole v Blansku, kde žáci mého oddělení každoročně vystupují na Akordeonovém koncertu v barokním kostele sv. Martina a s uměním baroka se tak pravidelně setkávají, ale také na Základní škole v Jedovnicích. Přemýšlela jsem, jak žáky inspirovat k poznávání barokního umění našeho regionu.

Druhým důvodem k volbě tématu diplomové práce je nedostatek vhodných učebních materiálů k této dílčí tématice na základních školách. Používané učebnice hudební výchovy poskytují velmi málo potřebných informací k tomuto tématu, které by se daly při hudebním vyučování využít. Na učitelích proto zůstává, jak kreativně obohatí svou přípravu na hudební vyučování.

Cílem této diplomové práce je představit možnosti, jakými metodami žákům staršího školního věku barokní období v kontextu s naším regionem představit. Především pak využít možnosti mezipředmětových vazeb, jež se při tomto tématu přímo nabízejí.

Zpracování tématu diplomové práce je rozvrženo do šesti relativně samostatných kapitol v rozsahu 94 stran včetně příloh. Součástí diplomové práce je úvod, závěr, seznam odborné literatury, hudebnin a internetových zdrojů. Dále obsah kapitol dokumentují obrazové, textové a notové přílohy.

1. kapitola je zaměřena na charakteristiku slohového období baroka. Kromě historických souvislostí je věnována i možnosti využití historických poznatků v esteticko-výchovných předmětech. Součástí 1. kapitoly je rovněž popis baroka jako uměleckého slohu včetně charakteristiky barokní hudby a jejího vývoje v tomto období.

Vzhledem k pedagogicky zaměřenému tématu, bylo třeba analyzovat kurikulární dokumenty se záměrem zařazení učiva o barokním umění. Tomu je věnována 2. kapitola,

kteřá přestavuje Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání a z něj vycházející Školní vzdělávací program základního vzdělávání. V této souvislosti je tato kapitola zaměřena na barokní hudbu a jsou zde uvedeny očekávané výstupy pro 2. stupeň ZŠ a jejich indikátory v kontextu s učivem o baroku ve Školním vzdělávacím programu ZŠ Jedovnice.

Ve 3. kapitole je popsán současný stav, jak a v jakém rozsahu se baroknímu umění věnují autoři učebnic hudební výchovy na 2. stupni ZŠ. Závěr této kapitoly nabízí kritické shrnutí získaných poznatků o rozsahu a vhodnosti učiva o barokním slohu.

4. kapitola je zaměřena na mezipředmětové vazby a zabývá se tím, jak se tyto vazby dají díky kooperaci učitelů – v tomto případě hudební výchovy, dějepisu, výtvarné výchovy a českého jazyka – vhodně využít při výuce a pomoci tak žákům lépe se v barokním slohovém období orientovat.

Prezentací barokního slohového období v hodinách hudební výchovy se zabývá 5. kapitola. Obsahuje typologii poslechových hodin, činnostní učení žáků a další aktivity například výtvarné, pohybové, hry s poznatky atd., které vedou k lepšímu pochopení barokní hudby.

Vyústěním celé diplomové práce je kapitola č. 6. Je věnována školnímu vzdělávacímu projektu Barokní umění regionu. Je zde představena jeho struktura, tématické a mezipředmětové vazby a žáci poznají z historického, hudebního, výtvarného hlediska významné barokní památky svého regionu.

Výsledky diplomové práce jsou shrnuty v závěru.

1 Charakteristika slohového období baroka

1.1 Baroko v historických souvislostech

Období baroka je datováno do 17. a 18. století. Z historického pohledu jde o dobu raného a částečně i vrcholného novověku. Vzhledem k tématu diplomové práce je pro tuto dobu charakteristický nejenom rozvoj nového uměleckého směru, ale také vývoj filozofického myšlení a položení základů novým vědním oborům. Období baroka je také dobou významných politických událostí a konfliktů.

V 17. století docházelo k vzájemnému prolínání mocenských a náboženských bojů. Nejzásadnějším konfliktem byla třicetiletá válka, jež původně vznikla jako politicko-náboženský konflikt v rámci habsburské monarchie, ale posléze se rozvinula ve válku, která zasáhla téměř celou Evropu a rozdělila ji na dva nesmiřitelné tábory. Jeden tábor tvořili katoličtí Habsburkové, Španělsko se svými koloniemi, Bavorsko a část říšských stavů. Do tohoto tábora patřil také papež jakožto hlava katolické církve. Protikatolická opozice byla více roztržštěná. Patřilo k ní především Nizozemí s kalvinistickým vyznáním, protestantské Švýcarsko, Benátská republika a státy severní Evropy, kde převládalo luteránství. Neutralitu se snažila udržet Francie, která byla katolická, ale také luteránské Sasko a další německá knížata luteránského vyznání.

Protikatolická opozice pod vedením Fridricha Falckého se začala formovat v roce 1608. K vytvoření katolického a protikatolického tábora došlo i v českých zemích a právě zde začala třicetiletá válka. Období 1618—1620 bývá nazýváno česká válka. Konflikt odstartovala 2. pražská defenestrace, tj. svržení místodržících z oken Pražského hradu dne 23. května 1618.¹ Třicetiletá válka pokračovala konflikty i v dalších evropských zemích. Ty trvaly až do roku 1648, kdy byla třicetiletá válka ukončena Vestfálským mírem.² Ten ovlivnil směr vývoje Evropy v letech následujících po třicetileté válce, hlavně změnil dlouhodobé snahy Habsburků o nadvládu. Omezena byla moc císaře Svaté říše římské národa německého ve prospěch říšského sněmu. Zřízení, které ustanovil Vestfálský mír, mělo poměrně dlouhé trvání, vydrželo až do doby napoleonských válek.

V 18. století si vybudovalo významné postavení Prusko, stát, který vznikl spojením Braniborska a východního Pruska, teprve na počátku tohoto století. Základem silné pozice Pruska byla perfektně vycvičená, poslušná armáda a panovník vládnoucí v duchu

¹ ŠTĚPÁNEK, Kamil a Jaroslav VACULÍK. *Obecné dějiny novověku II.–III. (17. a 18. století)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 6. ISBN 978–80–210–5567–4.

² Tamtéž, s. 8–12.

osvícenského absolutismu, což pomohlo Prusku získat ve válce o rakouské dědictví (1740—1748 po smrti císaře Karla VI.) rozsáhlé území. Postupné oslabování panovnického absolutismu, vedoucí k rozpadu starého režimu, dospělo ve Francii k tzv. Velké francouzské revoluci (dále VFR). K ní přispělo i uspořádání společnosti do tří stavů a celkové zhroucení státních financí.³ Symbolem počátku VFR bylo dobytí Bastily pařížským lidem 14. července 1789. V srpnu 1789 byla vydána Deklarace práv člověka a občana prosazující rovnost občanů před zákonem. Francie si v době VRF prošla velmi složitým obdobím, které pokračovalo vládou císaře Napoleona Bonaparte. Ten v roce 1799 provedl státní převrat a převzal vládu nad Francií.⁴ Na tuto událost navazovalo dlouhé období tzv. napoleonských válek.

18. století je rovněž dobou technického rozvoje a pokroku. K tomu velkou měrou přispěla průmyslová revoluce rozšiřující se z Anglie do celé Evropy, a poté i do celého světa. Pozitivní vliv měly snahy evropských panovníků vládnout sice absolutisticky, ale v duchu osvícenských myšlenek stavějících rozum nad víru.

1.1 Rozvoj moderních věd a filozofie

Se společenskými proměnami a s technickým pokrokem v období baroka souvisí logicky rozvíjení moderních věd a filozofie. Počátky moderních věd byly již v renesanci, kdy začal být dominantní rostoucí vliv lidstva na přírodu díky přesnějšímu poznávání přírodních zákonitostí. V období baroka tento vývoj výrazně pokračuje. Týká se hlavně základů astronomie, chemie, lékařství a dalších přírodních věd, jak dokládají následující příklady.

Projevy nového názoru na svět spadají již do počátku 16. století, kdy Mikuláš Koperník dospěl k poznání, že se Země i ostatní planety otáčejí kolem Slunce. Koncem 16. století Giordano Bruno obhajoval své přesvědčení o nekonečnosti vesmíru, za které byl roku 1600 v Římě upálen. Jan Kepler, působící na dvoře Rudolfa II. v Praze, zastával teorii o pohybu Země a dal astronomii nový základ svými zákony o eliptických drahách planet. V první polovině 17. století zkonstruoval Galileo Galilei první dalekohled, s jehož pomocí objevil hory na Měsíci, pozoroval světelné fáze Venuše a Marsu, složení Mléčné dráhy a dokonce i sluneční skvrny. Byly vybudovány první observatoře, například v Greenwichi. Nešlo však jen o astronomickou vědu, ale také o nová lékařská poznání. Například v roce 1628 objevil William Harvey velký krevní oběh. V 17. století Robert Boyle definoval

³ ŠTĚPÁNEK, Kamil a Jaroslav VACULÍK. *Obecné dějiny novověku II.–III. (17. a 18. století)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 6. ISBN 978–80–210–5567–4., s. 75.

⁴ BLACK, Jeremy. *Evropa osmnáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 491–504. ISBN80–7021–376–0.

základní pojmy chemie, v roce 1638 vynalezl Giovanni Toricelli tlakoměr a roku 1687 byl objeven obecný gravitační zákon Isaacem Newtonem.⁵

Další významnou vědou obohacující lidské poznání byla filozofie. V baroku se rozvíjí empirické pojetí světa v duchu renesančního předchůdce Francise Bacona. Na něj navazuje Thomas Hobbes svou definicí státního absolutismu. Hobbes zastává názor, že lidé musí opustit svůj svobodný stav a oddat se vůli panovníka, jehož vůlí se naplňuje vůle národa. Touto myšlenkou připravuje půdu osvícenskému absolutismu. Proti Hobbesovu názoru byl John Locke, zakladatel sociální filozofie, který naopak nabádal lidstvo k tomu, aby se despotickému panovníkovi vzepřeli. Zastával názor, že „nejlepší státní ústava je ta, která dělí rovnoměrně moc zákonodárnou, výkonnou a soudní.“⁶

K nejvýznamnějším filozofům 17. století patřil zakladatel moderního racionalismu a idealismu René Descartes. Ve své filozofickém pojednání došel k závěru, že „myslícímu duchu je věcí zcela jistou jeho vlastní existence (*Cogito, ergo sum – Myslím, tedy jsem*)“⁷. Na Descarta dále navázali Holanďan Baruch Spinoza a Němec Gottfried Wilhelm Leibnitz – zakladatel filozofie světové harmonie a základních jednotek bytostí.⁸

Měnilo se také myšlení lidí, nový směr se nazýval osvícenství a poprvé se s ním můžeme setkat na počátku 18. století v Holandsku a v Anglii. Osvícenství se promítlo nejenom v myšlení, ale stalo se také směrem politickým a kulturním. Osvícenství zdůrazňuje lidský rozum, který staví do opozice vůči náboženství. Důležité je pro něj vědecké poznání, nikoli náboženská víra.⁹

Právě již zmíněný John Locke patřil mezi nejvýznamnější osvícence. Osvícenství se ujalo i mezi evropskými absolutistickými panovníky, kteří díky němu zaváděli ve svých zemích množství reforem. K významným osvícenským panovníkům patřila například Marie Terezie i její syn Josef II.

⁵ MRÁZ, Bohumír. Dějiny výtvarné kultury 2. 1. vyd. Praha: Idea servis, 1998-2011. 4 svazky, s. 56–57. ISBN 80–8597–37–6.

⁶ MRÁZ, Bohumír. Dějiny výtvarné kultury 2. 1. vyd. Praha: Idea servis, 1998-2011. 4 svazky, s. 56–57. ISBN 80–85970–37–6.

⁷ Tamtéž, s. 57.

⁸ Tamtéž.

⁹ BLACK, Jeremy. Evropa osmnáctého století. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 239–250. ISBN 80–7021–376–0.

1.2 Využití historických poznatků v esteticko-výchovných předmětech

Historický vývoj a proměny světa v barokním období s sebou pochopitelně přinášely také změny v kulturním vývoji. Rozvoj barokní kultury se týkal všech druhů umění, architektury, sochařství, malířství, užitého umění a samozřejmě také barokní hudby.

Přehled o základních historických událostech by měl mít každý učitel - i nehistorik. Pro učitele estetických předmětů je znalost dějin důležitá především proto, že dobové klíčové události vždy ovlivňovaly společenský život a umění. To je závazná podmínka pro výchovné a vzdělávací působení učitelů na žáky. Přitom je důležitá volba přiměřeného množství klíčových poznatků, tzv. didaktizace učiva, které učitel přizpůsobuje věku a dosavadním znalostem žáků. Ti by v daném kontextu měli pochopit, že každé umění vychází ze situace konkrétní doby. Není možné oddělovat historickou dobu a její umění, neboť spolu velmi úzce souvisejí. To se týká nejen esteticko-výchovných předmětů, ale také průřezových témat dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále RVP ZV) a projektového vyučování ve školách.

1.3 Baroko jako umělecký sloh

Název baroko pochází pravděpodobně z portugalštiny, výraz *perles baroques* znamená nepravidelné perly a byl používán již v 16. století. Tento umělecký sloh vznikl v Itálii na konci 16. století, odkud se postupně šířil nejen do evropských zemí, ale také do kolonií, které náležely evropským mocnostem. Tak jako renesance vycházela z víry v lidský rozum a vzdělanost, vracelo se baroko k hluboké víře v Boha. Baroko ve své mohutnosti a velkoleposti symbolizovalo nadřazenost a velikost Boha proti malému člověku. Baroko bylo posledním jednotným uměleckým směrem, který pronikl do celé Evropy a který ji zasáhl ve všech oblastech, v umění i v životě.¹⁰ Největší rozkvět zaznamenává v 17. století. Bylo a dodnes je působivé, významné svou přístupností k vnímání nejširší veřejností.

Všechny charakteristické znaky baroka jsou obsaženy v jednotlivých druzích umění, tedy nejen v architektuře, ale také ve výtvarném umění či hudbě.¹¹ V barokní době se v celé katolické Evropě stavěly architektonicky velkolepé chrámy, které dodnes udivují svou vnější i vnitřní výzdobou, fungují jako umělecké galerie a koncertní sítě. I když v architektuře převažovalo církevní stavitelství, bylo v této době budováno v barokním stylu také mnoho zámků a městských paláců.

¹⁰ BLACK, Jeremy. Evropa osmnáctého století. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 14. ISBN80-7021-376-0

¹¹ NAVRÁTIL, Miloš. Dějiny hudby: přehled evropských dějin hudby. Praha: Votobia, 2003, s. 74. ISBN 80-7220-143-3.

Barokní malíři používali výrazné barvy, s nimiž dosahovali protikladu světla a stínu. Tato technika se nazývá šerosvit. Výtvarní umělci často zobrazovali svaté mučedníky, ale zachovalo se také mnoho uměleckých portrétů a krajinomaleb. V této souvislosti je třeba žákům 2. stupně ZŠ představit zejména obrazy slavných malířů - Rembrandta van Rijna, Petera Paula Rubense a v českých zemích tvořícího Petra Brandla.¹² Jen pouhé zhlédnutí obrazů žáky ovšem nestačí, vhodné je doplnění úkolem najít charakteristické znaky tehdejší módy, pánských i dámských oděvů včetně doplňků, například bílých paruk, fiží, šperků, klobouků apod. Inspirativním úkolem je rovněž určování barokních portrétů ze série různých dobových portrétů.

V sochařství se projevovalo baroko hlavně ve ztvárnění pohybu, napětí či vlajících šatů. Nejvýznamnějším českým barokním sochařem byl Matyáš Bernard Braun, tvůrce nádherných soch, znázorňujících lidské ctnosti a neřesti, umístěných v areálu hospitalu Kuks.¹³ Tato barokní památka může být pro žáky 2. stupně ZŠ motivující aktivitou k zdůvodněnému pojmenování kladných a záporných vlastností prezentovaných soch, případně motivací k přiřazování odpovídajících vlastností soch z nabízeného souboru pojmů.

Také divadelní umění mělo v baroku významnou roli, hlavně co se týče teatralizace reálného života. Prosazovalo se divadlo pro smysly, divadlo oslovující zrak a sluch diváků. Inscenovala se představení s cílem přivést diváky k úžasu. Barokní divadlo směřovalo k vnímání života naplněného různými impulzy, a protože se bránilo dělení prezentace života na komedii a tragédii - vytvořilo tragikomedii. Tragikomedie se stala velice oblíbeným žánrem baroka. Stejně tak opera, která v sobě spojovala činohru s hudbou. Postupně se začal objevovat také balet jako nový žánr, který vytěsnil potřebu přítomnosti textu.¹⁴

1.4 Hudební znaky slohového období baroka

Období barokní hudby je přibližně ohraničeno lety 1600, kdy dochází ke vzniku významného hudebního žánru – opery, a rokem 1750, které je rokem úmrtí největší osobnosti hudebního baroka Johanna Sebastiana Bacha. Pro potřebnou informaci učitelů 2. stupně ZŠ lze dělit baroko na rané, střední a vrcholné.¹⁵

¹² NAVRÁTIL, Miloš. *Dějiny hudby: přehled evropských dějin hudby*. Praha: Votobia, 2003, s. 61. ISBN 80-7220-143-3.

¹³ Neumann, Jaromír. *Český barok*. 2. vyd., přepracované a rozšířené. Praha: Odeon, 1974, s. 57. České dějiny; 49. svazek.

¹⁴ KAZÁROVÁ, Helena. Baroko plné tance. *Taneční listy*. 5/1999, s. 14.

¹⁵ NAVRÁTIL, Miloš. *Dějiny hudby: přehled evropských dějin hudby*. Praha: Votobia, 2003, s. 78-79. ISBN 80-7220-143-3.

Rané hudební baroko

Rané hudební baroko se datuje mezi roky 1600—1650. Vyvíjí se jako nová hudební epocha z hudební renesance. V jejím závěru se již výrazně projevuje harmonické cítění, které dává důraz na výsledný souzvuk hlavně v kompozicích Giovanni Luigiho da Palestriny, Orlanda di Lassa nebo Giovanni Gabrielliho. V raně barokní hudbě se nově prosazuje styl monodie doprovázené akordy a basem. V tomto stylu vznikají skladby s jednou melodickou linkou a jedním textem, což velmi přispělo k jeho srozumitelnosti.

Mezi představitele raného baroka patří skladatelé, intelektuálové a dramatici, sdružení v tzv. Florentské cameratě kolem hraběte Bardiho. Jednalo se o hudební skladatele, kteří ve své tvorbě dávali důraz na srozumitelnost slova, na rytmus ve vztahu slova a hudby, na traktaci, tj. na rytmické členění a na tón ve smyslu hudebně dramatického výrazu, čímž otevřeli cestu ke vzniku doprovázené monodie. Mezi skladatele Florentské cameraty patřili hlavně Giulio Caccini, Jacopo Peri a Emilio de Cavalieri.

V době raného baroka dochází také ke vzniku nového hudebního žánru – opery. Autorem první opery *Dafné*, která se však nedochovala, je Jacopo Peri. Nejvýznamnějším operním skladatelem raného baroka je Claudio Monteverdi, představitel tzv. římské školy a také zakladatel benátské operní školy. Zde byla Monteverdiho operní tvorba vzorem dalším skladatelům. Byli jimi například Francesco Cavalli, Marc Antonio Cesti či Giovanni Legrenzi. V Benátkách bylo v roce 1637 otevřeno první operní divadlo. Benátská opera měla honosnou výpravu, čerpala náměty většinou ze starověkých bájí a dějin a kladla důraz na virtuózní zpěv.¹⁶

Střední období hudebního baroka

Další rozvoj barokní opery pokračuje ve středním období hudebního baroka, tj. v letech 1650—1700. V Neapoli na benátskou školu navázal Alessandro Scarlatti svými tzv. operami *seria* a skladatel oper *buffa* Giovanni Battista Pergolesi. Hlavním znakem neapolské opery je tzv. *bel canto*, čili krásný zpěv. Hlavním přínosem tvůrců neapolské opery jsou dva druhy recitativů – *recitativ accompagnato* doprovázený hudebními nástroji a *recitativ secco*, který byl doprovázen pouze basem *continuum*. První částí opery je tzv. *sinfonia*, vstupní předehra. Komponování oper se šířilo i za hranice Itálie. První francouzskou operu, tzv. *tragédie lyrique*, vytvořil Ital Jean Baptiste de Lully na dvoře Ludvíka XIV. Zde se také

¹⁶ KOUBA, Jan. *ABC hudebních slohů: od raného středověku k J. S. Bachovi*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1982, s. 98.

vyvíjí scénicky prováděný dvorský balet, tzv. ballet de cour. V Anglii skládá první anglickou operu vynikající varhaník, kapelník anglického královského dvora Henry Purcell.

Operní skladatelé většinou komponují také oratoria. Oratorium je hudební žánr podobný operě, ale s náboženským tématem. Provozuje se v chrámech, na rozdíl od opery má vypravěče a je psáno polyfonně. Mezi nejvýznamnější skladatele patřil Giacomo Carissimi.

Další vokálně instrumentální hudební formou baroka je kantáta. Může být světská – k oslavě života, tou je kantáta da camera, nebo kantáta s církevním námětem, nazývaná kantáta da chiesa – k oslavě Boha či světců. Chránová kantáta prochází největším rozkvětem na severu Německa. Jejím hlavním tvůrcem byl předchůdce Johanna Sebastiana Bacha Heinrich Schütz, který je považován za největšího německého hudebního skladatele 17. století.

V Německu se v tomto období rozvíjejí také instrumentální hudební formy. Na severu se jedná především o varhanní kompozice pro bohoslužebné účely. Například Dietrich Buxtehude skládá varhanní předehry, fantazie, preludia, toccaty a fugy či Johann Kuhnau, předchůdce J. S. Bacha v kostele sv. Tomáše v Lipsku, komponuje klavírní suity a sonáty.

Instrumentální hudba se v této době vyvíjela také v ostatních zemích Evropy. V Itálii skládá Girolamo Frescobaldi capriccia a canzony nebo Domenico Scarlatti klavírní sonáty. V Anglii komponuje Henry Purcell suity pro klávesové nástroje – tím se stává vzorem pro Georga Friedricha Händela. Ve Francii působí tzv. clavecinová škola, jejímž představitelem je například Jean Champion de Chambonnières, clavecinista na dvoře Ludvíka XIV., dále Francois Couperin le Grand, který do svého díla Piéces de clavecin zkomponoval 27 suit s 220 klavírními kusy. Tímto dílem se stal inspirací nejen pro svého následovníka Jeana Phillipa Rameaua, ale také pro Johanna Sebastiana Bacha.¹⁷

Vrcholné hudební baroko

Vrcholné baroko včetně tzv. barokní slohové syntézy se datuje mezi roky 1700—1750. V tomto období komponují nejvýznamnější barokní skladatelé. V Itálii je to Antonio Vivaldi, v Anglii Georg Friedrich Händel a v Německu Johann Sebastian Bach. Díky nim jsou dovedeny všechny hudební formy baroka k naprosté dokonalosti.

Houslový virtuóz a skladatel Antonio Vivaldi, jehož souborné dílo obsahuje opery, sonáty, oratoria, ale především koncerty, ustálil formu barokního koncertu do tří vět.

¹⁷ KOUBA, Jan. *ABC hudebních slohů: od raného středověku k J. S. Bachovi*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1982, s. 98–100.

Georg Friedrich Händel, který tvořil na anglickém královském dvoře, zase dovedl k dokonalosti oratorium. Ve své tvorbě se věnoval rovněž opeře, barokní suitě, koncertům, kantátám a sonátám.

K nejgeniálnějším skladatelům baroka patří Johann Sebastian Bach. Tento vynikající varhaník a improvizátor byl ve službách církve, proto v jeho tvorbě převažují skladby pro bohoslužebné účely – mše, oratoria, pašije, concerta grossa, suity, sonáty, kantáty a koncerty. Avšak vrcholem jeho polyfonní tvorby je nepochybně fuga.¹⁸

Charakteristika hudebních forem baroka

S barokní hudbou jsou spojeny nové kompoziční principy, jako například dur-mollová harmonie nebo generálbas, k naprosté dokonalosti je propracována polyfonie, vznikají nové hudební formy a žánry. Kromě již zmíněné opery a oratoria se jedná o dvorský balet, pašije, kantátu, sonátu, koncert, concerto grosso, barokní suitu, variace – passacagliu, ciacconu a samozřejmě fugu jako nejtypičtější formu barokní hudby. V následujícím přehledu je podána jejich stručná charakteristika.

Mše se jako cyklická vokálně instrumentální forma se nadále rozvíjí i v baroku, kdy je v ní hojně využívána kontrapunktická technika. Za vrcholnou mši baroka lze považovat Velkou mši h moll J. S. Bacha.

Oratorium vzniká na konci 16. století v Itálii jako vokálně instrumentální skladba s náboženským tématem. Účinkují v něm sóloví zpěváci, sbor a orchestr. Provádí se v koncertní podobě po mši v chrámu. Původně mělo i vypravěče, tato role však postupně zanikla. Mezi nejvýznamnější díla patří oratorium G. F. Händela *Mesiáš* či *Velikonoční oratorium* J. S. Bacha.

Kantáta je také vokálně instrumentální skladbou, kterou interpretují sólisté, sbor a orchestr, rozsahem je však menší než oratorium. Na duchovní téma byla komponována kantáta do chiesa, světské téma bylo námětem pro kantátu da camera. Znamé jsou kantáty J. S. Bacha, např. duchovní *Magnificat* či světská *Kávová kantáta*.

Sonáta je skladbou čistě instrumentální. Mohla být buď pro jednoho sólistu – **sonáta sólová**, v níž hraje jeden melodický nástroj (flétna, housle, hoboj a jiné) s akordickým doprovodem cembala a violoncella, popřípadě violy da gamba. Důležitá pro další vývoj byla **sonáta triová**, v níž hráli čtyři hráči, dva na sólové nástroje a dva na doprovodné – cembalo

¹⁸ KOUBA, Jan. *ABC hudebních slohů: od raného středověku k J. S. Bachovi*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1982, s. 98–100.

a violoncello nebo violu da gamba. Z této sonáty se na sklonku baroka vyvíjí smyčcový kvartet. Sonáta mohla být stejně jako kantáta světská – **sonáta da camera**, v níž převládaly tance nebo chrámová – **sonáta da chiesa**, jež byla polyfonní a v chrámu jí tvořily doprovod varhany. Sonáty s oblibou komponovali například skladatelé Arcangelo Corelli, Antonio Vivaldi, Domenico Scarlatti, G. F. Händel i J. S. Bach.

Barokní suita je instrumentální cyklická skladba, jejíž jádro tvoří čtyři tance – pomalý allemande, rychlý courante, pomalá sarabanda a rychlá gigue. Barokní suita byla komponována pro různé nástroje, například pro cembalo, loutnu, flétnu, později i pro orchestr. Postupem doby byly do schématu suity vkládány i jiné tance, například bourée, menuet, gavota, polonéza nebo netaneční air. Bach vkládal jako předehru svých suit preludium a jeho suity tvoří vedle Händlových orchestrálních suit vrchol této barokní tvorby.

Sólový koncert je instrumentální skladba určená pro jeden sólový nástroj s doprovodem orchestru. V baroku se jeho forma ustaluje do tří vět kontrastně uspořádaných: rychlá – pomalá – rychlá. Sólovým nástrojem mohly být housle, hoboj, flétna, trubka, později také kytara, loutna, mandolína, cembalo nebo varhany. K nejvýznamnějším skladatelům barokních koncertů patřili Antonio Vivaldi, Georg Friedrich Händel a Johann Sebastian Bach.

Concerto grosso je cyklická instrumentální skladba, která má tři nebo čtyři věty. Lze ji vnímat jako umělý dialog mezi dvěma nástrojovými skupinami. Menší skupinou je tzv. concertino – skupina sólistů například na flétnu, hoboj, cembalo a violoncello, větší skupinou je orchestr, v němž hrály většinou smyčcové a dechové nástroje. Tyto skupiny se buď střídaly, nebo hrály současně. Concerti grossi komponovali například Arcangelo Corelli, Antonio Vivaldi a další.¹⁹

Nejpříznačnější hudební formou baroka je **fuga**, jejíž základy jsou patrné již v renesanci. Jedná se o polyfonní skladbu pro klávesové nástroje, ale může být i součástí velkých orchestrálních děl.²⁰

Fuga se skládá ze tří částí – v expozici postupně nastupují jednotlivé hlasy s tématem a jeho protivětou. V okamžiku, kdy dozní téma v posledním hlasu, pokračuje fugové provedení. V této části fugy pracuje skladatel s tematickým materiálem, provádí je v různých

¹⁹ NAVRÁTIL, Miloš. *Dějiny hudby: přehled evropských dějin hudby*. Praha: Votobia, 2003, s. 93–99. ISBN 80–7220–143–3.

²⁰ U zrodu fugy stál J. P. Sweelinck, který imitačním způsobem provádí jediné téma s různými protihlasy ve svých varhanních fantaziích. Na něj navázal v první polovině 17. století G. P. Frescobaldi se svým tzv. variačním ricercarem, v němž melodicky nebo taktově obměňuje téma. S příchodem temperovaného ladění v roce 1691 byla otevřena cesta k tonálním přesunům tématu a zajištěna diferencovanost polyfonního proudu hudby.

tóninách a melodických či rytmických obměnách. Poslední část – fugový závěr – začíná zpravidla tématem v původní, dominantní či subdominantní tónině, často se zde objevují tzv. těсны – kdy téma v jednom hlase ještě nedoznělo, ale už se objevuje v hlase jiném a také prodleva na tónice v basu.

Vrcholné fugy jsou obsaženy v díle Johanna Sebastiana Bacha. Jedná se o fugy dvou až šestihlasé, někdy i dvoutematické. Například ve dvou svazcích Temperovaného klavíru skládal Bach dvakrát 24 preludií a fug ve všech tóninách, jindy fugu spojil s kontrapunktickou variací – Passacaglia a fuga c moll nebo s instrumentální improvizací – Toccata a fuga d moll či Chromatická fantazie a fuga. Bach nacházel nekonečně mnoho možností, jak kontrapunkticky pracovat s tématem, a proto je jeho poslední dílo Umění fugy považováno za učebnici, jak lze ke komponování této hudební formy přistoupit.²¹

Barokní instrumentář

Zatímco v renesanci převažovala hudba vokální, v baroku se začíná výrazně uplatňovat hudba instrumentální. Využívány jsou hudební nástroje přejímané z renesančního období a také se vlivem technického pokroku zdokonaluje stávající barokní instrumentář. V umělecké hudbě se jedná o smyčcové hudební nástroje: housle, violu, violoncello, kontrabas, violu da gamba. V 17. století byl podle houslí vytvořen altový typ – viola a tenorový typ – violoncello, kontrabas je nástrojem uchovávajícím si gambový typ, mění se však tvar smyčce. V Itálii staví mistrovské hudební nástroje slavné houslařské rodiny Amati, Stradivari a Guarneri.

V baroku jsou hojně využívány také drnkací nástroje jako loutna, theorba, kytara, harfa, zejména v hudbě světské sféry.

Z klávesových hudebních nástrojů bylo ve stálé oblibě cembalo, přestože v baroku dochází ke zdokonalení kladívkového klavíru. Také varhany prošly velkou technickou proměnou. Byly obohaceny dalšími rejstříky, zdokonalila se jejich pedálová technika, byly zavedeny dva manuály. Vzhledem k převažující chrámové hudbě byly v baroku varhany nepostradatelným hudebním nástrojem. Významným stavitelem varhan velkého chrámového typu byl německý varhanář Gottfried Silbermann.

Také dechové hudební nástroje prošly významnými konstrukčními úpravami, byly vybaveny klapkami – tzv. strojivem. V barokních skladbách jsou často používány flétny –

²¹ KOUBA, Jan. ABC hudebních slohů: od raného středověku k J. S. Bachovi. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1982, s. 117–119.

zobcové i příčné, hoboje, fagoty či předchůdce klarinetu chalimeaux. Dále cinky, klariny, trumpety, lesní rohy a pozouny. Z bicích nástrojů se uplatňovaly především bubny a tympány.

Tyto hudební nástroje plně vyhovovaly potřebě slavnostnosti a majestátnosti barokní hudby, ať hudby církevní v chrámech či hudby světské na šlechtických sídlech.

Dále k charakteristickému baroknímu instrumentáři patří též nástroje lidové, z nichž se až do dnešní doby využívají dudy, cimbál, xylofon, zvonky či řehtačky. Naopak některé nástroje časem zanikly²², například niněra, šalmaj, grumle či krumhorn. V současné době lze využít k prezentaci hudebních nástrojů baroka ukázky na YouTube, například folklórní skupinu Hradišťan, která má ve svém instrumentáři kromě tradičních smyčcových nástrojů jako jsou housle, viola a kontrabas také niněru. Z nahrávky barokního souboru Collegium Marianum lze žáky navést k zařazení do nástrojových skupin typických barokních hudebních nástrojů, například barokní flétny, hoboje či theorby.

Hudební teorie a interpretace barokní hudby

K nejvýznamnějším počínům v hudební teorii baroka bylo „především přijetí temperovaného ladění, které bylo prakticky dovršeno Bachovým Temperovaným klavírem (dorovnání pythagorejského komatu – dvanácté kvinty a sedmé oktávy – rovnoměrně na všechny kvinty).“²³

Dále byla určena pravidla používání generálního basu, vznikaly učebnice, jak s generálním basem pracovat. Významnou dobovou učebnicí kontrapunktu je dodnes učebnice Johanna Josefa Fuxe *Gradus ad Parnassum*, která inspirovala i skladatele první vídeňské školy – Josepha Haydna, Wolfganga Amadea Mozarta a Ludwiga van Beethovena. Nelze opomenout ani učebnici harmonie skladatele a pedagoga Jeana Philippa Rameaua.²⁴

Hudba se v baroku stala součástí společenského života, proto se hlavními hudebními středisky stávají šlechtické paláce a dvory panovníků. Někteří hudební skladatelé ve službách

²² NAVRÁTIL, Miloš. *Dějiny hudby: přehled evropských dějin hudby*. Praha: Votobia, 2003, s. 114–115. ISBN 80-7220-143-3.

²³ NAVRÁTIL, Miloš. *Dějiny hudby: přehled evropských dějin hudby*. Praha: Votobia, 2003, s. 113. ISBN 80-7220-143-3.

²⁴ Generálbas (basso continuo, číslovaný bas) je zvláštní způsob zápisu, ve kterém je vyznačena melodie jen v basové poloze a pod každou notou jsou doplněny číslice a posuvky, které vyjadřují stavbu akordů.

Generálbas hrál pouze jeden akordický nástroj (např. varhany, cembalo) a jeho basovou linku obvykle zdvojoval jiný nástroj (violoncello, viola da gamba či fagot). V barokní hudbě se generálbas uplatnil i jako doprovod k sólovým nástrojům či zpěvu.

Pythagorejské koma je rozdíl mezi dvanácti čistými kvintami a sedmi oktávami, používalo čisté intervaly v přirozeném ladění – církevní mody. V baroku však sílí dur mollová harmonie a z ní vyplývající potřeba temperovaného ladění, v němž kvinty nejsou čisté, ale temperované. V tomto ladění se pak dvanáctá kvinta rovná sedmé oktávě.

aristokracie požívali značné úcty, byli to například Georg Philipp Telemann, Francois Couperin, Jean Baptiste de Lully a Georg Friedrich Händel. Díky těmto hudebním skladatelům se šlechtická sídla stala centry světské vokální i instrumentální hudby. Obzvláště významná místa z hlediska přínosu evropské světské hudby byl francouzský zámek Versailles, kde ve službách krále Ludvíka XIV. působil J. B. Lully a anglický královský dvůr, kde působil jako dvorní skladatel a dirigent londýnské opery G. F. Händel. V českých zemích byla nejslavnější kapela biskupa Lichtensteina-Castelcorna v Kroměříži, kde působili významní skladatelé této doby Heinrich Ignaz Biber a Pavel Josef Vejvanovský. Dále jsou v Čechách významná místa barokní šlechtické hudby ve Vyškově, Holešově, Jaroměřicích nad Rokytnou, kde byla uvedena opera Františka Míči O původu Jaroměřic a zámecká střediska v Praze nebo na Kuksu. V Praze měla velký úspěch opera Johanna Josepha Fuxe *Constanza e Fortezza*, jež byla provedena při příležitosti korunovace krále Karla VI. na pražském hradě v roce 1723. Na Kuksu působila italská divadelní společnost na pozvání mecenáše umění Františka Antonína Šporka.

Dalšími hudebními středisky byly chrámy, ve kterých zněla především chrámová vokální a varhanní hudba. Mnoho skladatelů, například Dietrich Buxtehude či J. S. Bach, bylo ve službách katolické církve, která si i prostřednictvím hudby zachovávala silnou pozici v tehdejší společnosti.²⁵

Vývoj notace barokních hudebních děl

Již v dobách renesance začala být černá menzurální notace nahrazována bílou menzurální notací a postupně se přecházelo na tzv. tabulatury. Ty byly pro hudbu renesance a baroka typické. V tabulaturách nebylo možné přečíst výšku tónu v notové osnově, ale udávaly přímo hmaty potřebné k jejich realizaci. Byly určeny pro klávesové a strunné drnkací nástroje, například pro cembalo nebo loutnu. Na přelomu 16. a 17. století se začal užívat dnešní notační systém. Skladatelé začali předepisovat takty, bylo zavedeno psaní taktových čar. Novinkou byly grafické symboly pro ornamentiku, například mordent, obal a trylek.

Současná společenská a pedagogická prezentace barokní hudby

Barokní hudba, duchovní i světská, byla přizpůsobena společenským potřebám doby. Duchovní hudba účelově sloužila zájmům církve, světská byla určena k zábavě na šlechtických dvorech. Vedle duchovní i světské hudby vzkvétala také lidová, nejen vokální, ale díky dostupnosti lidových nástrojů i hudba vokálně instrumentální a také dochází

²⁵ NAVRÁTIL, Miloš. *Dějiny hudby: přehled evropských dějin hudby*. Praha: Votobia, 2003, s. 113. ISBN 80-7220-143-3.

ke vzniku lidových kapel. Lidová hudba se provozovala při práci, při lidových zábavách jako byl masopust, místní poutě, oslavy Vánoc, Velikonoc či dožínok apod. Také vznikaly lidové písně, které byly spojeny s každodenním životem a opěvují lásku, provozují se na svatbách, při oslavách příchodu dítěte na svět nebo naopak jsou zpívány při smutných příležitostech – například po pohřbu. Tato hudba se provozovala většinou v hostincích nebo v jejich sálech, které sloužily v té době jako kulturní zařízení té které obce. Vzhledem k tomu, že se díky rekatolizaci občanů prolínala hudba duchovní i lidová, nezdědka docházelo k tomu, že se v kancionálech objevovala duchovní témata na melodie světských písní a naopak, například při poutních průvodech se na melodii chrámovou zpíval světský text, který vznikl právě při poutním procesí a naopak v kostele byl náboženský text uveden na obecnou notu lidové písně. Lidová hudba vznikala spontánně, z daného prostředí a lidí, kteří přejímali impulzy ze života a díky své víře i z hudby duchovní. Lidová hudba nebyla zapisována, avšak její autentický text oslovuje lidi po desítkách a stovkách let.

V současnosti je hudba baroka vyhledávána interprety i publikem, o čemž svědčí velké množství festivalů barokní hudby. Množství barokních skladeb je současnými umělci transkribováno pro jiné nástroje, než pro jaké byly komponovány, například varhanní či cembalové party bývají interpretovány akordeonem nebo různými nástrojovými skupinami, čímž získávají zcela odlišnou barvu a v tomto ohledu směřují k určitému žánrovému posunu.

S barokní hudbou se v současnosti lze setkat nejen na hudebních festivalech, koncertech, v televizních přenosech, na You Tube a dalších soudobých nosičích. To se týká i současných školních podmínek mnoho inspirativních příležitostí pro její prezentaci žákům. Například pro výklad fugy je optimální k pedagogickému využití úprava lidové písně Skákal pes Jaroslavem Herdenem jako instruktivní příklad trojhlasé fugy pro bicí nástroje Orffova instrumentáře a rytmickou deklamaci²⁶, dále trojhlasá úprava písně Nebeští kavalérové Adama Václava Michny²⁷ či vícehlasá úprava pro šest hudebních nástrojů a zpěv árie Lascia ch'io pianga z opery Rinaldo Georga Friedricha Händela²⁸. Tyto úpravy lze zpívat v melodickém dvojhlasu, kde basovou linku může hrát klavír nebo ji lze interpretovat na několika melodických i harmonických nástrojích. V rámci hudební výchovy na 2. stupni základní školy se mohou žáci s barokní hudbou setkávat zejména při aktivním poslechu

²⁶ HERDEN, Jaroslav. *My pozor dáme a nejen posloucháme: posloucháme hudbu se žáky 2. stupně ZŠ a nižších ročníků osmiletých gymnázií*. Praha: Scientia, 1997, s. 174. Učebnice pro základní školy. ISBN 80-7183-087-9.

²⁷ Tamtéž, s. 175.

²⁸ HERDEN, Jaroslav. *My pozor dáme a nejen posloucháme: posloucháme hudbu se žáky 2. stupně ZŠ a nižších ročníků osmiletých gymnázií*. Praha: Scientia, 1997, s. 176-177. Učebnice pro základní školy. ISBN 80-7183-087-9.

znějící hudby včetně zapojení ostatních hudebních činností žáků. Další příležitostí je též poznávání skladatelských osobností barokní doby a jejich vliv na hudbu dalších generací.²⁹

²⁹ Viz modelové situace, kap. 5

2 Barokní hudba v kontextu kurikulárních dokumentů

Českou vzdělávací soustavu definují dva kurikulární dokumenty. Na státní úrovni to jsou tzv. Rámcové vzdělávací programy, formulované pro jednotlivé stupně vzdělávání – předškolní, základní a střední. Na úrovni školské to jsou Školní vzdělávací programy, podle nich se uskutečňuje výuka na jednotlivých školách.

2.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Charakteristika RVP ZV

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále RVP ZV) byl potvrzen dne 24. 8. 2004 schválením školského zákona o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Všechny uvedené RVP jsou založeny na nové strategii vzdělávání, která zdůrazňuje tzv. klíčové kompetence³⁰, hlavně jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a následné uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě. RVP vycházejí z koncepce celoživotního učení. Na základě toho formulují očekávanou úroveň vzdělání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání tzv. **očekávané výstupy** s důrazem na jejich činnostní zaměření. V té souvislosti je podporována pedagogická samostatnost škol a profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání na základě školami vytvářenými Školními vzdělávacími programy.

V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové kompetence považovány:

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské
- kompetence pracovní.

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je v RVP ZV orientačně rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem nebo více obsahově blízkými vzdělávacími obory:

³⁰ Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti – viz www.msmt.cz

Vzdělávací obsah základního vzdělávání	
Vzdělávací oblast	Vzdělávací obory
Jazyk a jazyková komunikace	Český jazyk a literatura, Cizí jazyk
Matematika a její aplikace	Matematika a její aplikace
Informační a komunikační technologie	Informační a komunikační technologie
Člověk a jeho svět	Člověk a jeho svět
Člověk a společnost	Dějepis, Výchova k občanství
Člověk a příroda	Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis
Umění a kultura	Hudební výchova, Výtvarná výchova
Člověk a zdraví	Výchova ke zdraví, Tělesná výchova
Člověk a svět práce	Člověk a svět práce

Tab. 2.1.1: *Vzdělávací obsah základního vzdělávání*

Součástí základního vzdělávání jsou též okruhy zaměřené na aktuální problémy, které jsou v RVP ZV uváděny jako „průřezová témata“, mají formovat zejména postoje a hodnoty žáků. Tematické okruhy průřezových témat procházejí vzdělávacími oblastmi, ve kterých umožňují propojení vzdělávacích obsahů jednotlivých oborů. Tím optimálně ovlivňují rozvíjení klíčových kompetencí žáků.

Charakteristika ŠVP ZV

V návaznosti na RVP ZV mají učitelé možnost vytvořit si vlastní vzdělávací program podle jejich představ a zkušeností s výukou žáků. Spoluprací všech pedagogů na škole lze bez dalšího schvalování vytvořit ucelený Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání, podporující samostatné pedagogické rozhodování s ohledem na potřeby žáků. Učitelé již nejsou vázáni tradičními osnovami, protože v plánech nepopisují, „co má probrat“, ale to, jaké dovednosti mají jeho žáci mít. Velmi snadno tedy lze některé méně podstatné pasáže učiva vynechat nebo zredukovat se záměrem splnění základních cílů vyučování, případně mohou některý přínosný projekt prodloužit. Učitelé se mohou společně radit, hledat nové možnosti efektivního vzdělávání. Každá škola formuluje ŠVP pro své žáky v dobře známých

podmínkách, přizpůsobený tomu, co dobře zvládá a způsobem, který si sama stanoví a dál bude rozvíjet³¹.

2.2 Barokní hudba v RVP ZV

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) učivo o barokní hudbě přímo neobsahuje, avšak očekávané výstupy pro 2. stupeň ZŠ vycházejí z toho, že žák opouští základní školu se všeobecným přehledem a základními znalostmi ze všech oborů, tudíž i se znalostmi z hudební výchovy. RVP ZV definuje očekávané výstupy na konci 2. stupně a ty jsou nastaveny tak, že poskytují vyučujícím při tvorbě Školního vzdělávacího programu (dále jen ŠVP) a z něho vycházejících tematických plánů pro jednotlivé ročníky vytvořit ucelenou koncepci předmětu hudební výchova, který je součástí vzdělávací oblasti Umění a kultura.

Vzdělávací oblast Umění a kultura umožňuje žákům jiné poznávání světa než pouze racionální a odráží nezbytnou součást lidské existence – umění a kulturu, preferuje estetickou složku a estetické cítění.

Očekávané výstupy pro 2. stupeň ZŠ a jejich indikátory

Konkretizované očekávané výstupy zpřesňují a rozpracovávají jednotlivé očekávané výstupy v rámci vzdělávacích oblastí v RVP ZV. Tyto očekávané výstupy pomáhají pedagogům konkretizovat nejen vědomosti a dovednosti žáků, ale také formovat jejich postoje a hodnoty, které by si měli prostřednictvím dílčích témat a činností osvojit.³²

V této kapitole jsou uvedena čísla očekávaných výstupů dle RVP ZV, které jsou formulovány indikátory. Jednotlivé indikátory jsou dále konkretizovány pro výuku barokního umění v hodinách HV na ZŠ Jedovnice.

*HV-9-1-01: Žák využívá své individuální hudební schopnosti a dovednosti při hudebních aktivitách.*³³

Indikátory:

- 1. žák se orientuje v notovém zápisu (délkové hodnoty not a pomlk, tempová označení, dynamická znaménka, takt, opakovací znaménka)*

³¹ Pro tvorbu školního vzdělávacího programu je připraven dokument od MŠMT nazvaný jako Manuál pro tvorbu ŠVP. Ten obsahuje kompletní rozbor toho, jak by měl takový program vypadat, co by měl obsahovat a jak ho vytvořit

³² *Standardy pro základní vzdělávání. Hudební výchova.* [online]. 30. 4. 2013 [cit. 20. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/vystupy/doporucene-ocekavane-vystupy-1>

³³ *Standardy pro základní vzdělávání. Hudební výchova.* [online]. 30. 4. 2013 [cit. 20. 2. 2020]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/17383/hudebni_vychova.pdf.

2. *žák zazpívá v jednohlase, případně vícehlase, respektuje daný žánr*
3. *žák zahraje na zvolený hudební nástroj sólově, ve skupině nebo jako součást doprovodu*
4. *žák postihne dominantní hudebně výrazové prostředky při poslechu hudebního díla nebo jeho části a určí pravděpodobnou dobu jeho vzniku*
5. *žák pohybem reaguje na hudební ukázkou a na změny v jejím průběhu.* “³⁴

Aby bylo možné tyto očekávané výstupy zvládnout, je nutné, věnovat se v hodinách hudební výchovy nejen zpěvu a pohybu, ale také zároveň neopomíjet hudební teorii, procvičovat ji a propojovat s praktickými ukázkami. Vícehlasý zpěv je vhodné začínat vícehlasem polyfonním, harmonický vícehlas lze využít při zpěvu lidových písní se zpěvnou třídou. U stylového přednesu daného žánru se předpokládá jeho znalost a také pochopení významu písně. Z hudebně výrazových prostředků se začíná rozlišením durové a mollové tóniny. Dále orientací v tempové a dynamické škále, pokračuje se vnímáním metrické pulzace, zvukomalby atd..

HV-9-1-02: Žák uplatňuje získané pěvecké dovednosti a návyky při zpěvu i při mluvním projevu v běžném životě; zpívá dle svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase i ve vícehlase, dokáže ocenit kvalitní vokální projev druhého.

Indikátory:

1. *žák popíše a zdůvodní zásady hlasové hygieny a využije je při zpěvu a mluveném projevu*
2. *žák popíše a ohodnotí slyšený vokální projev s využitím jemu dostupné terminologie.* “³⁵

V každé hodině hudební výchovy přichází před zahájením pěveckých aktivit opření dechu do bránice, rozezpívání, *brumendo*, *bzučení* z *piana* do *forte* a návrat do *piana* atd. Při zpěvu jednotlivců mohou ohodnotit pěvecký projev spolužáka.

HV-9-1-03: Žák reprodukuje na základě svých individuálních hudebních schopností a dovedností různé motivy, témata i části skladeb, vytváří a volí jednoduché doprovody, provádí jednoduché hudební improvizace.

³⁴ *Standardy pro základní vzdělávání. Hudební výchova.* [online]. 30. 4. 2013 [cit. 20. 2. 2020]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/17383/hudebni_vychova.pdf.

³⁵ *Standardy pro základní vzdělávání. Hudební výchova.* [online]. 30. 4. 2013 [cit. 20. 2. 2020]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/17383/hudebni_vychova.pdf.

Indikátory:

1. *žák zvolí nejvhodnější způsob reprodukce slyšeného či zapsaného hudebního motivu, tématu či skladby (zpěv nebo hra)*
2. *žák zahraje s přihlédnutím k charakteru hudebního motivu, tématu či skladby jednoduchý doprovod (rytmické ostinato, harmonický doprovod na funkcích tóniky, dominanty a subdominanty)*
3. *žák vytvoří jednoduchou obměnu slyšeného či zapsaného melodického motivu (rytmickou, melodickou, dynamickou).“³⁶*

Při zpěvu je v hudební výchově umění reprodukce slyšeného hudebního motivu základním požadavkem. Další náplní je hra na rytmické hudební nástroje, při aktivním poslechu také například hra na tělo na základě grafického partu (například 1. část Allegro Braniborského koncertu č. 3 J. S. Bacha), nebo na základě vlastní rytmické improvizace.

HV-9-1-04: Žák realizuje podle svých individuálních schopností a dovedností píseň a skladbu různých stylů a žánrů.

Indikátory:

1. *žák zazpívá, zahraje či doprovodí vybranou píseň či skladbu (například: beat box, scat, rap, výběrem doprovodu z databanky keyboardu, připraveným doprovodem)*
2. *žák zazpívá společně se spolužáky státní hymny a popíše okolnosti a společenské souvislosti jejího vzniku.“³⁷*

Očekávaný výstup č. 1 plní žáci většinou ve skupinové práci – instrumentálně zdatnější žák doprovází na hudební nástroj a vokálně zdatnější žák zazpívá a může svůj zpěv rytmicky doprovodit například na ozvučná dřívka či jiný vhodný rytmický nástroj. Výstup č. 2 je pro všechny povinný – všichni musí zvládnout zpěv státní hymny a z hodin hudební výchovy i českého jazyka znát její původ. Zde lze doporučit i referát s audiovizuální ukázkou.

HV-9-1-05: Žák rozpozná některé z tanců různých stylových období, zvolí vhodný typ hudebně pohybových prvků k poslouchané hudbě a na základě individuálních hudebních schopností a pohybové vyspělosti předvede jednoduchou pohybovou vazbu.

³⁶ *Standardy pro základní vzdělávání. Hudební výchova.* [online]. 30. 4. 2013 [cit. 20. 2. 2020]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/17383/hudebni_vychova.pdf.

³⁷ *Standardy pro základní vzdělávání. Hudební výchova.* [online]. 30. 4. 2013 [cit. 20. 2. 2020]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/17383/hudebni_vychova.pdf.

Indikátory:

1. *žák rozliší na základě audio i video ukázek vybrané typy tanců (lidové tance, historické, společenské, současné styly) a odliší balet jako druh umění*
2. *žák si zvolí ukázkou taneční hudby a předvede (ve skupině nebo sólo) typický prvek daného tance (základní kroky, vybranou taneční figuru).“³⁸*

Tento očekávaný výstup lze v hodinách hudební výchovy naplnit nácvikem základních kroků a tanečních figur vybraného tance. Aby byl žák schopen rozlišit různé tance, musí být s nimi seznámen. V souvislosti s barokní hudbou je vhodné napodobit taneční figuru menuetu.

HV-9-1-06: Žák se orientuje v proudu znějící hudby, vnímá užité hudebně výrazové prostředky a charakteristické sémantické prvky, chápe jejich význam v hudbě a na základě toho přistupuje k hudebnímu dílu jako k logicky utvářenému celku.

Indikátory:

1. *žák rozliší a ve znějící hudbě pojmenuje vybrané výrazové prostředky hudby (tempo, rytmus, melodii, barvu, dynamiku)*
2. *žák rozpozná úseky, v nichž je použita citace, zvukomalba; rozpozná kontrast a gradaci, opakování melodie, rytmu*
3. *žák rozpozná na vybraných hudebních ukázkách operu, muzikál, balet, komorní a symfonickou hudbu, píseň, sborovou tvorbu.“³⁹*

Pro splnění indikátoru č. 1 a 2 je vhodné zařadit k aktivnímu poslechu cyklus koncertů A. Vivaldiho Čtvero ročních dob. Je vhodné žáky také seznámit s programem koncertu, aby lépe vnímali výrazové prostředky hudby. Žáci se naučí poslouchat detaily a zároveň pochopí význam výrazových prostředků v hudbě, včetně zvukomalby, kontrastu, gradace a v opakujících se ritornelech také opakování melodie.

Indikátor č. 3 je potom zaměřen na souhrnné opakování a spočívá v utříděných znalostech žáka a také ve sluchové orientaci.

HV-9-1-07: Žák zařadí na základě individuálních schopností a získaných vědomostí slyšenou hudbu do stylového období a porovnává ji z hlediska její slohové a stylové příslušnosti s dalšími skladbami.

³⁸ *Standardy pro základní vzdělávání. Hudební výchova.* [online]. 30. 4. 2013 [cit. 20. 2. 2020]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/17383/hudebni_vychova.pdf.

³⁹ *Standardy pro základní vzdělávání. Hudební výchova.* [online]. 30. 4. 2013 [cit. 20. 2. 2020]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/17383/hudebni_vychova.pdf.

Indikátory:

1. *žák popíše základní znaky typické pro hudbu jednotlivých slohových období (jednohlas, vícehlas, homofonie, polyfonie, hudba vokální a instrumentální, hudební forma, hudební druhy)*
2. *žák zařadí se znalostí základních hudebně vyjadřovacích prostředků vybrané ukázky do příslušného slohového období (od nejstarších hudebních památek po současnost)*
3. *žák určí styl a žánr vybrané ukázky moderní populární hudby. “⁴⁰*

Při plnění tohoto výstupu se již počítá s tím, že žák zvládá jednohlasý zpěv a orientuje se v notovém záznamu. Také má základní přehled o charakteristických znacích i hudebních rozmanitostech různých slohových období a byl seznámen s druhy hudebních forem.

HV-9-1-08: Žák vyhledává souvislosti mezi hudbou a jinými druhy umění.

Indikátory:

1. *žák zdůvodní význam hudby u umělecké a běžné produkce (filmová a audiovizuální tvorba, dramatické umění, sport, reklamy)*
2. *žák zdůvodní vhodnost či nevhodnost hudební složky ve vybrané ukázce*
3. *žák písemnou či ústní formou vyjádří, jakou roli hraje hudba a umění obecně v jeho životě; uvede situace, ve kterých se nelze bez hudby obejít. “⁴¹*

V hodinách hudební výchovy je možné tento očekávaný výstup rozvíjet například u učiva pochodu. Žákům jsou představeny různé druhy pochodu - svatební, vojenský, pohřební, slavnostní, pochod jakou součást opery atd.. Žák naslouchá, pantomimicky předvádí, může i malovat na slyšenou hudbu, diskutuje o vhodnosti jejího použití při různých příležitostech a na závěr vyvodí, kdy se v životě člověk bez hudby neobejde.

Všechny tyto očekávané výstupy lze uplatnit na učivu barokní hudby. Jednotlivé výstupy RVP ZV jsou dále individuálně rozpracovány v ŠVP každé školy. Záleží na učiteli hudební výchovy, nakolik se bude barokní hudbě ve svých hodinách věnovat a na co bude klást důraz.

2.3 Učivo o hudebním baroku v ŠVP ZŠ Jedovnice

Školní vzdělávací plán Základní školy Jedovnice s názvem *ZŠ Jedovnice – odrazový můstek do života*⁴² byl vytvořen dle platného RVZ ZV. Základní škola Jedovnice se dle ŠVP

⁴⁰ *Standardy pro základní vzdělávání. Hudební výchova.* [online]. 30. 4. 2013 [cit. 20. 2. 2020]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/17383/hudebni_vychova.pdf.

⁴¹ *Standardy pro základní vzdělávání. Hudební výchova.* [online]. 30. 4. 2013 [cit. 20. 2. 2020]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/17383/hudebni_vychova.pdf.

zaměřuje na „všestranný rozvoj osobnosti každého jedince, myšlenku zprostředkovávat žákům takové znalosti a dovednosti, které dobře uplatní v praktickém životě.“⁴³ Mezi hlavní cíle celého vzdělávacího programu patří mimo jiné „umožnit žákům osvojit si strategie a motivovat je pro celoživotní učení, podněcovat k tvořivému myšlení, logickému uvažování a ke schopnosti řešit problémy, vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci, rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých, vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit se žít společně s ostatními lidmi“⁴⁴ a podobně.

Dle učebního plánu má předmět Hudební výchova na 1. i 2. stupni časovou dotaci 1 hodinu týdně v každém ročníku. Předmět Hudební výchova je zařazen do vzdělávací oblasti Umění a kultura, která je výrazně zaměřena na rozvoj estetického cítění žáků. Předmět Hudební výchova (dále HV) dle ŠVP ZŠ Jedovnice „vede žáky prostřednictvím vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových a poslechových činností k porozumění hudebnímu umění a hudbě, jejímu aktivnímu vnímání.“⁴⁵ Na 1. stupni probíhá výuka v jednotlivých kmenových třídách, žáci se především „seznamují s výrazovými prostředky a s hudebním jazykem.“⁴⁶ Na 2. stupni má být pro HV vyčleněna třída se speciálními pomůckami, zatím však kvůli nedostatku financí probíhá výuka HV v různých třídách, přičemž vyučující HV musí nosit pomůcky a hudební nástroje s sebou. Obsahově je HV zaměřena nejenom na vnímání samotné hudby a její spojitosti s dalšími druhy umění, ale také na širší historické a společenské souvislosti.

Učivo HV je v ŠVP rozděleno na vokální, instrumentální, hudebně-pohybové a poslechové činnosti. Mezi vokální činnosti je řazen zejména „pěvecký a mluvní projev (pěvecké dovednosti), hudební rytmus, rozvoj hudebního sluchu a představivosti“⁴⁷. Instrumentální činnosti zahrnují hru na hudební nástroje nebo tvorbu hudebních doprovodů. Hudebně-pohybové činnosti se soustředí na pohybové ztvárnění hudby, pohybový doprovod, tanec. Při poslechových činnostech se žáci seznamují s hudebními díly a jejich skladateli, učí se o hudebních stylech a žánrech, poznávají hudební formy a učí se rozlišovat hudbu vokální

⁴² ŠVP ZŠ Jedovnice je platný od 1. 9. 2010.

⁴³ Základní škola Jedovnice – odrazový můstek do života. [online], s. 6. 29. 6. 2010 [cit. 21. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.zsjedovnice.cz/wp-content/uploads/2019/10/svp-upravene.pdf>.

⁴⁴ Základní škola Jedovnice – odrazový můstek do života. [online], s. 6. 29. 6. 2010 [cit. 21. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.zsjedovnice.cz/wp-content/uploads/2019/10/svp-upravene.pdf>, s. 7–8.

⁴⁵ Tamtéž, s. 107.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Základní škola Jedovnice – odrazový můstek do života. [online], s. 6. 29. 6. 2010 [cit. 21. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.zsjedovnice.cz/wp-content/uploads/2019/10/svp-upravene.pdf>.

a instrumentální.⁴⁸ V souladu s přirozeným fyziologickým, emocionálním a rozumovým rozvojem žáků hudební výchova směřuje zvláště k tomu, aby žáci kultivovali svoje chování, vystupování a získávali kulturní rozhled.

Předmět HV je realizován nejenom formou hudebního vyučování, tedy konkrétními hudebními činnostmi a s tím souvisejícími poznatky z oblasti hudby, ale uplatňuje se také projektové vyučování a vzdělávací exkurze. Učiva o barokní hudbě se týká projekt Barokní umění regionu, který je realizován právě v rámci exkurze. Samotnému projektu je věnována kapitola č. 6, kde je hudební baroko žákům představováno také v souvislosti s významnými regionálními památkami.

Předmět HV rozvíjí všechny klíčové kompetence žáků, tedy kompetence k učení, kompetence sociální a personální, kompetence pracovní, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní a kompetence občanské. Ve vzdělávacím oboru HV jsou zařazena průřezová témata Osobnostní a sociální výchova – téma Kreativita, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech – téma Jsme Evropané, průřezové téma Multikulturní výchova – dílčí téma Kulturní diference a průřezové téma Mediální výchova – zahrnuje témata Vnímání autora mediálních sdělení a Tvorba mediálního sdělení.⁴⁹

Ač je učivo o barokní hudbě soustředěno především do 8. ročníku, je možné toto téma částečně využít ve všech ročnících s výjimkou 1. a 2. ročníku, kde jde o záležitost zcela okrajovou. Dětem mladšího školního věku je možné také ukázat skvosty barokní hudby, ale s důrazem na tempo, kontrast, výrazové prostředky hudby, na dynamiku.

V tabulce (viz příloha A) je uveden přehled očekávaných výstupů a učiva HV ve všech ročnících, kde se žáci s barokní hudbou setkávají. Ač se tato tabulka může zdát předimenzovaná, je nutné uvědomit si, že zmíněný výstup a s ním související učivo nemusí vždy zahrnovat celou vyučovací hodinu, ale může být jen součástí jiného tématu.

⁴⁸ Tamtéž

⁴⁹ Základní škola Jedovnice – odrazový můstek do života. [online], s. 108. 29. 6. 2010 [cit. 21. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.zsjedovnice.cz/wp-content/uploads/2019/10/svp-upravene.pdf>. s. 109.

3 Barokní umění v hudební výchově na 2. stupni ZŠ

Ve 2. kapitole byla souhrnně zmapována charakteristika kurikulárních dokumentů pro 2. stupeň ZŠ z hlediska zařazení učiva o barokním umění v širších kontextových souvislostech a se zohledněním klíčových kompetencí i očekávaných výstupů žáků. V této souvislosti posloužily jako informační zdroj také uvedené vyučovací metody v hodinách HV, to jest využití tematického projektového vyučování a průřezových témat. K charakteristice současného stavu prezentace barokního hudebního umění žákům staršího školního věku může přispět také analýza učebnic hudební výchovy pro 2. stupeň z hlediska zastoupení učiva o barokním umění ⁵⁰.

3.1 Prezentace baroka v učebnicích hudební výchovy na 2. stupni ZŠ

Nakladatelství SPN

HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 6. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY ⁵¹

V této učebnici je pouze jediná zmínka o barokní hudbě v kapitole č. XIII. *Hudba na jevišti*, v podkapitole *Opera* (s. 84–85). Zde po vstupních otázkách: 1. Co je to opera? 2. Znáš nějaké opery? 3. Byl jsi na nějakém operním představení? následují informace o vzniku opery v 17. století v Itálii. Žáci se dozvědí, že první opery čerpaly náměty z antiky a zpívalo se většinou italsky. Následuje podnět k poslechu ukázky z opery G. F. Händela *Xerxes* – árie *Omra mai fu*. Úkolem žáků je z poslechu zjistit, v jakém jazyce je opera interpretovaná. Chybí zde však další úkoly k aktivnímu poslechu žáků, například pojmenovat emoční působení árie ve spojení s užitím hudebně výrazových prostředků.

Celkově je v učebnici kladen důraz na zpěv lidových písní, poznávání hudebních forem (písňových forem a variací) a vlastností tónů. Dalším učivem jsou hudebně výrazové prostředky, intervaly a akordy i opakování durových stupnic. Učitelé hudební výchovy mohou doplňovat a obohacovat obsah učebnic HV dle svého záměru, tedy v případě výše uvedeného učiva lze vhodně zařadit i ukázky barokní hudby.

HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 7. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY ⁵²

Učebnice je zaměřena především na výklad hudebních forem a druhů. Jedná se o kánon, fugu, sonátu, symfonii a symfonickou báseň, kantátu, oratorium a muzikál, avšak ke snadnějšímu pochopení chybí schéma hudebních forem. V učebnici jsou též kapitoly

⁵⁰ Přehledné tabulky s obsahem učiva o barokní hudbě ve všech níže uvedených učebnicích HV viz Příloha C.

⁵¹ CHARALAMBIDIS, Alexandros, PILKA, Jiří a CÍSAŘ, Zbyněk. *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy*. 2. vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2008. 125 stran. ISBN 80–7235–296–2.

⁵² CHARALAMBIDIS, Alexandros, PILKA, Jiří a CÍSAŘ, Zbyněk. *Hudební výchova pro 7. ročník základní školy*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2005. 152 stran. ISBN 80–7235–297–0.

o taktování, hlasové hygieně či problematice skladatelského a interpretačního umění i vývoji zvukové techniky.

Tato učebnice se věnuje barokní hudbě důkladněji v kapitole č. *IV. Polyfonie neboli vícehlas* (s. 49–58). Žáci se zde seznamují nejen s definicí polyfonie jako vícehlasu, kdy zní několik hlasů současně a všechny jsou přitom rovnocenné, ale také je žádoucí, aby si vícehlasně zazpívali. V učebnici jsou doporučeny tři lidové písně – Já do lesa nepojedu, Jede, jede poštovský panáček a Neviděli jste tu mé panenky. Podaří-li se zazpívat všechny tři písně dohromady, vznikne polyfonní trojhlas (lze pouze u písní s harmonickým půdorysem).

Dalším tematickým učivem jsou *kánon a fuga* jakožto základní formy barokní hudby. Aby bylo možné s žáky vyvodit expozici fugy, je vhodné začít zpěvem kánonu, například písněmi Bejvávalo nebo Červená se line záře, Bratře Kubo apod. Na vokální polyfonii, kterou si žáci vyzkoušeli zpěvem kánonu, navazuje polyfonie instrumentální, jejímž vrcholem je nejdokonalejší mnohohlasá hudební forma – fuga. Kromě poslechu Umění fugy je v této kapitole také medailonek s podobiznou nejgeniálnějšího skladatele fugy – J. S. Bacha. Pozitivně lze hodnotit návod, kterak si zazpívat kánon, avšak chybí námět k aktivnímu poslechu – všechny poslechy v této kapitole jsou pouze pasivní.

V kapitole č. *V. To je koncert!* na s. 59–62 následuje výklad o koncertu jako skladbě určené pro sólový hudební nástroj s orchestrálním doprovodem, která vznikla také v období baroka. Původně se jednalo o concerto grosso, což byla zvláštní hudební forma, kdy dvě skupiny hudebníků – concerto (velká skupina – orchestr) a concertino (malá skupina nástrojů) spolu vedly „rozhovor“. Z concerta grossa postupně vznikl koncert pro sólový nástroj a orchestr.

Významnými skladateli koncertů byli A. Vivaldi (autoři učebnice zde doporučují poslech 1. věty z koncertu pro housle a smyčcový orchestr Jaro), J. S. Bach (zde ukázka z Braniborského koncertu č. 2), G. F. Händel a další. V učebnici je k dispozici úryvek notové ukázky a úryvek ze sonetu ke koncertu Jaro, který žákům přiblíží, na co se při poslechu mají zaměřit. Následující další informace je o dvojkonzertu. Pokud je koncert určen pro více sólových nástrojů, jedná se o dvojkonzert (například Bachův Koncert pro dvoje housle a smyčcový orchestr d moll), případně trojkonzert. Toto téma určitě vyžaduje od učitelů doplnění o záměrném vnímání interpretační virtuozity při poslechu, případně určování sólového hudebního nástroje dle barvy tónu. Kapitola je rozsáhlá, plná teorie. Námět na činnost žáků je zcela nevyhovující – v domácí diskotéce najít koncert a přinést jej do školy, aby si ostatní žáci rozšířili znalosti koncertních skladeb.

V kapitole č. *VII. O sonátě a sonátové formě* (s. 73) je informace o sonátě, která se vyskytuje od 16. století jako instrumentální skladba, s výjimkou skladeb pro klávesové

nástroje, které se nazývaly toccaty. Učitel může uvést ještě pro baroko typickou triovou sonátu (pro dva melodické hlasy a bas) a také dvě barokní sonáty, které se dělily podle místa provozování – pro chrámové předvedení se jednalo o sonátu da chiesa a pro „světské“ použití sonáta da camera. Z této sonáty se postupně vyvinula barokní suite. Učivo dále pokračuje sonátovou formou, která vzniká v klasicismu.

Kapitola č. VII. *Duchovní a světská hudba. Kantáta a oratorium* (s. 97–100) se věnuje především vyjádření vztahu mezi duchovní a světskou hudbou. Žáci by měli pochopit, že světská hudba je hudbou, která nás každodenně obklopuje, působí na nás prostřednictvím médií. Naproti tomu duchovní hudba nese tematiku víry, je určena pro církevní využití, je často spjata s chrámovým prostředím. Mezi vokálně instrumentální skladby, které mnohdy vznikaly v baroku pro potřeby kostela, patří kantáty a oratoria. Kantáta je skladba většinou menšího rozsahu s lyrickým obsahem. Oratorium se dá nazvat duchovní operou. Vzniká jako opera také v období baroka. Podobně jako v opeře, najdeme v oratoriu sólové i sborové árie, avšak na rozdíl od opery má duchovní námět, provozuje se v kostele a děj je v raných oratoriích popisován vypravěčem. K poslechu je zde doporučena sborová árie Hallelujah z Händelova oratoria Mesiáš. Kapitola přináší teoretické informace, avšak opět postrádá jakékoli náměty na hudební činnosti žáků, dokonce ani poslech hudby nepočítá s aktivním zapojením žáků. Kladně hodnotím dva obrázky, které doplňují učivo – na jednom zpívá potulný rytíř za doprovodu loutny píseň své milé, druhý obrázek vystihuje varhaníka v kostele, obklopeného zpívajícími věřícími. Na těchto obrázcích lze vidět rozdíl mezi provedením duchovní a světské hudby, zároveň oba vystihují dobovou módu.

HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 8. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY⁵³

Tato učebnice se zabývá vývojem evropské i světové umělé a neumělé hudby. Proto je dle mého názoru vhodné zařadit do výuky i poznatky o barokní hudbě (například formou opakování z minulých ročníků, připomenutí nejvýznamnějších barokních skladatelů a jejich děl), a to do kapitoly č. I. *Co je umělé a neumělé hudba* a do kapitoly č. II. *Letem hudebními dějinami*. Dál už se učebnice zabývá populární a vážnou hudbou 20. století.

U této učebnice je patrné, že se autoři nezabývali mezipředmětovými vazbami. Náplní učiva dějepisu jsou v 8. ročníku historické události 17. a 18. století, proto by bylo více než žádoucí, aby těžištěm učiva HV bylo právě barokní slohové období.

⁵³ CHARALAMBIDIS, Alexandros, PILKA, Jiří a CÍSAŘ, Zbyněk. *Hudební výchova pro 8. ročník základní školy*. 2. vydání. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2005. 151 stran. ISBN 80-7235-298-9.

V této učebnici se autoři zaměřili na přehled vývoje české artificiální a nonartificiální hudby.

Barokní hudbou se zabývá pouze kapitola č. VI. *Letem hudebními dějinami – České hudební baroko*. V této kapitole se žáci seznamují s českými skladateli barokní hudby (s. 43–46). Jsou zde velice stručně popsány hlavní znaky barokního uměleckého slohu, který je popsán jako sloh ovlivňující všechny druhy umění. Baroko se v hudbě uplatňovalo od konce 16. do poloviny 18. století a od renesance se odlišuje důrazem na cit, vznešenost, majestátnost a zbožnost. Text je vhodně doplněn fotografiemi barokních architektonických skvostů – chrámu sv. Mikuláše v Praze na Malé Straně a zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou. Dále autoři popisují nelehkou situaci v českých zemích po bitvě na Bílé hoře a také vysvětlují, proč měli hudebníci málo příležitostí k uplatnění. Hudba se však dále rozvíjela především díky venkovským učitelům – kantorům. Žáci se v této kapitole dozvědí o životě a díle Adama Václava Michny z Otradovic – jednoho z nejznámějších českých skladatelů tohoto období. K poslechu je doporučena jeho nejznámější píseň *Chtíc, aby spal*, tentokrát s příležitostí sledovat partituru této písně ve čtyřhlasu. Doplnuji, že tuto partituru lze ve třídě využít po poslechu i ke čtyřhlasému zpěvu nebo k instrumentálním činnostem žáků. Dále se učivo týká prvního skladatele instrumentální hudby u nás – Pavla Josefa Vejvanovského, který vedl biskupskou kapelu v Kroměříži a proslul především svými sonátami a serenádami. K poslechu je zde uvedena jeho *Intrada*, opět bez podnětů k elementární analýze výrazových prostředků hudby. Ve výčtu vynikajících hudebních skladatelů českého baroka následuje vedoucí knížecí kapely v Drážďanech Jan Dismas Zelenka, jehož duchovní i světská díla dnes mnozí označují jako tvorbu „českého Bacha“. Posledním skladatelem, jenž je v učebnici uveden, je Bohuslav Matěj Černošský, který působil v Praze a v Itálii a byl jedním z prvních skladatelů varhanních děl. Kapitulu uzavírá pouhá zmínka o první české opeře *O původu Jaroměřic*, která vznikla v Jaroměřicích nad Rokytnou, kde u hraběte Jana Adama z Questenbergu byl zaměstnán jako kapelník František Václav Míča. Kromě Jaroměřic nad Rokytnou se opera provozovala také na Kuksu, kde hrabě František Antonín Špork hostil italské operní soubory.

V této kapitole lze pozitivně hodnotit zařazení partitury písně *Chtíc, aby spal*, kterou lze využít k poslechu se zřetelnou oporou, k vícehlasému zpěvu či k instrumentálním činnostem. Jinak zde opět chybí konkrétní aktivizační úkoly k instrumentálním a hudebně

⁵⁴ CHARALAMBIDIS, Alexandros, PILKA, Jiří a CÍSAŘ, Zbyněk. *Hudební výchova pro 9. ročník základní školy*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005. 125 s. ISBN 80-7235-310-1.

pohybovým činnostem žáků. Jediným úkolem pro žáky na konci kapitoly je vypůjčit si Československý hudební slovník a zjistit v něm informace o A. V. Michnovi z Otradovic.

Nakladatelství Fortuna

HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 6. ROČNÍK⁵⁵

Ohledně hudebního baroka je v této učebnici učivo o kánonu (s. 22) s vysvětlením, co je to kánon a jak mají nastupovat jednotlivé hlasy. Žáci se seznámí s termínem polyfonie jakožto vícehlasem, ve kterém dochází k proplétání samostatných melodií, přičemž každá melodie, čili každý hlas, má v polyfonii svou rytmicko-melodickou samostatnost. Polyfonie je jedním z hlavních znaků barokní hudby.

Dále se polyfonii věnuje kapitola *Umění vícehlasu*. V této kapitole se žáci seznámí s nejvýznamnějším skladatelem polyfonní hudby J. S. Bachem (s. 113–115). K poslechu je doporučena Fuga č. 9 z *Umění fugy*. Tato fuga je dle autorů učebnice k poslechu velmi vhodná, protože „*má výraznou hlavu tématu, která začíná oktávovým skokem, proto jsou jednotlivé nástupy hlasů v polyfonním předivu pro žáky snadno a dobře identifikovatelné.*“⁵⁶ Pro lepší orientaci žáků v polyfonním předivu hlasů fugy v učebnici chybí alespoň krátká ukázka notového partu fugy. Dále je zde teoreticky vysvětlena fuga jako kontrapunktická hudební forma, avšak opět chybí schéma fugy, podle nějž by žáci pochopili její stavbu. Pro vnímání kánonického nástupu hlasů v expozici fugy autoři doporučují se žáky zazpívat kánon: Na s. 115 je uveden kánon *Zdráv Bud'* podle zlidovělého popěvku z Anglie.

I tato učebnice je převážně zaměřena pouze na teoretický výklad poznatků, částečně i na zpěv a pasivní poslech hudby, postrádá náměty k hudebně pohybovým a instrumentálním činnostem v zájmu ověření prostředků hudební řeči.

HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 8. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY⁵⁷

Tato učebnice se obšírně zabývá nonartificiální hudbou 20. století od zrození jazzu, jeho vývojem přes rockovou a populární hudbu až po hudbu folkovou. V druhé části se v dějinách vrací k renesančnímu, baroknímu a klasicistnímu slohu, končí hudbou romantismu a hudbou 20. století.

⁵⁵ MIHULE, Jaroslav a STŘELÁK, Miroslav. *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy*. Vyd. 2., přeprac., v nakl. Fortuna vyd. 1. Praha: Fortuna, 1997. 237 s. Učebnice / Fortuna. ISBN 80-7168-390-6.

⁵⁶ MIHULE, Jaroslav a STŘELÁK, Miroslav. *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy*. Vyd. 2., přeprac., v nakl. Fortuna vyd. 1. Praha: Fortuna, 1997. 237 s. Učebnice / Fortuna. ISBN 80-7168-390-6, s. 113

⁵⁷ MIHULE, Jaroslav, MAŠLAŇ, Petr a POLEDŇÁK, Ivan. *Hudební výchova pro osmý ročník základní (občanské) školy*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1994. 254 s. ISBN 80-7168-172-5.

Hudbě baroka se věnuje (s. 135–157) připomínkou vzniku opery (C. Monteverdi – ukázka Nářek Ariadny) a rozvojem instrumentální hudby (G. Gabrielli – jeho tvorbou v chrámu sv. Marka v Benátkách, kde byly díky dvěma kůrům položeny základy dvojsborovosti, též základy skladeb, v nichž se uplatňují dvě nástrojové skupiny). Se zdokonalením smyčcových nástrojů dochází v tomto období k ustálení dnes běžných druhů smyčcových nástrojů (housle, viola, violoncello, kontrabas) a instrumentální hudba zažívá nebyvalý rozkvět. Vynikající houslista a hudební skladatel A. Vivaldi komponuje proslulý cyklus čtyř houslových koncertů Čtvero ročních dob. Poslední dvě kapitoly jsou věnovány vrcholným skladatelům tohoto období – G. F. Händelovi, skladateli Hudby k ohňostroji a J. S. Bachovi, který je zde prezentován nejen jako vynikající varhaník, ale hlavně jako nejvýznamnější skladatel polyfonní hudby.

V této učebnici je teorie barokní hudby podepřena také ukázkami a náměty k činnostem. Při vysvětlení vzniku opery Ariadna je v učebnici úryvek staré řecké báje, na jejíž námět vznikla, dále notový part úryvku z árie Ariadny „Nechte mě zemřít“, který lze využít nejen jako zrakovou oporu při poslechu, ale také ke zpěvu. Zde žáci uplatní citově zabarvený, teskný zpěv – vnímají emocionální funkci hudby a dramatickosti opery. K vícehlasému zpěvu jsou v této kapitole určeny čtyři kánony, k motivaci žáků literární text – malý detektivní příběh, který odhaluje okolnosti nalezení díla A. Vivaldiho a hudební hádanku – jméno Bach ukryté v notovém zápisu. V průběhu kapitoly se autoři věnují také hudebnímu instrumentáři. Ve spojení s výtvarným uměním je na s. 151 obraz Michelangela de Caravaggiho Loutna a housle a na s. 152 obraz Jana Kupeckého Violoncellista. Tak mohou žáci porovnat hudební nástroje barokního období s dnešními. I když se tato učebnice věnuje baroknímu umění dostatečnými informacemi, opět v ní chybí náměty k hudebním činnostem a k rozvoji hudební kreativity žáků.

HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 9. ROČNÍK A PRO VÍCELETÁ GYMNÁZIA ⁵⁸

V kapitole č. 1. *Člověk a hudba* autoři doporučují poslech díla Toccata a fuga d moll J. S. Bacha k využití jako příkladu funkční hudby například u svatebního obřadu (s. 17). Poté jsou stručně vysvětleny hudební formy toccata a fuga a následuje připomínka baroka jako hudebního slohu včetně historické zařazení. Avšak u těchto hudebních forem, alespoň u fugy chybí schéma této kontrapunktické hudební formy. Dále jsou uvedena jména nejvýznamnějších skladatelů barokní slohové syntézy – Vivaldi, Händel, Bach.

⁵⁸ MIHULE, Jaroslav, MOURYC, František a MAŠLAŇ, Petr. Hudební výchova pro 9. ročník základní školy a pro víceletá gymnázia. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1997. 261 s. ISBN 80-7168-500-3.

Na s. 39 je uveden notový part lidové ukolébavky Hajej, můj andílku k nácvičku nové písni. V komentáři je připomenuto, že tuto píseň použil B. Smetana ve své opeře Hubička a že její melodie se vyskytuje již v Serenádě C dur českého barokního skladatele P. J. Vejvanovského.

Další informace o barokních skladatelích a jejich dílech lze v učebnici nalézt ve 2. kapitole *Společnost a hudba*. Zde je v rámci chrámových skladeb připomenuta Velká mše h moll J. S. Bacha (s. 89), medailonek G. F. Händela, a k poslechu doporučena ukázka Menuetu z jeho suity F dur – Vodní hudba (s. 92). Opět je na místě kritická poznámka, že chybí podnět k aktivnímu poslechu. Ten je pouze u poslechu zaměřeného na vnímání zvukomalby v hudbě imitací ptačího zpěvu v 1. větě koncertu Jaro z Vivaldiho díla Čtyři roční období (s. 131).

Na s. 138 lze nalézt medailonek německého skladatele přelomu renesance a baroka Leo Hasslera, který byl skladatelem vícehlasých německých písní. Jeho milostná píseň Má mysl zmámená se stala jednou z nejznámějších německých protestantských písní (chorálů), které několikrát použil i J. S. Bach ve svých kompozicích. Zde opět záleží na pedagogovi, zda najde vhodné metody k aktivizaci žáků při poslechu nebo například zpracuje grafický part ke zpěvu a poslechu písni s využitím rytmické hry na tělo.

Dále se v podkapitole Opera (s. 143) autoři učebnice soustředili na informace o vzniku opery na počátku baroka v r. 1608. V této souvislosti jsou uvedeni skladatelé C. Monteverdi a G. Gabrieli, doporučen je opět pouze informativní poslech ukázky z barokní opery C. Monteverdiho Nářek Ariadny. Ariadna je zde prezentována jako první opera včetně seznámení s jejím obsahem a inspiračním zdrojem. Součástí je i vysvětlení nástrojového doprovodu, tzv. generálbasu (s. 144).

V podkapitole Hudba na zámcích je charakterizována reprezentační funkce hudby, jejíž význam vzrůstal s rozvojem kulturních center. Jednalo se například o skládání oper ke korunovacím panovníka nebo o komponování skladeb ke svatbám na zámcích. Na dvoře olomouckého arcibiskupa v Kroměříži skládal svá díla český barokní skladatel P. J. Vejvanovský. Též J. S. Bach působil ve šlechtických kapelách, například ve Výmaru jako houslista kapely vévody nebo v Köthenu jako dvorní kapelník (s. 145–146).

Na s. 147 je doplňující ukázka barokního malířství – obraz nizozemského malíře Johannese Vermeera s názvem Dáma u klavichordu. Na něm mohou žáci sledovat nejen dobovou módu, ale také hudební nástroje baroka – klavichord a tenorovou violu da gamba.

Na s. 148–149 je vysvětlen rozdíl mezi oratoriem a operou. Uveden je významný skladatel barokního oratoria G. F. Händel a jeho dílo Mesiáš. Jako ukázka oratoria je

k poslechu uvedena sborová árie Alleluja. Dále jsou zde objasněny rozdíly mezi polyfonií a homofonií a je zdůrazněn význam polyfonie i v barokní komorní hudbě (s. 150).

Na následujících stránkách je věnován prostor uměleckým souvislostem v baroku. Ukázka barokního malířství – obraz českého malíře Jana Kupeckého s názvem Hráčka na altovou violu da gamba je na s. 152, kde mohou žáci porovnat současnou violu s violou z barokní doby a vnímat barokní módu. Dále pokračuje výčet architektonických památek vystavených v barokním slohu, například chrám sv. Mikuláše v Praze na Malé straně, arcibiskupský palác v Praze, Valdštejnský palác, zámek Karlova Koruna v Chlumci nad Cidlinou, Veltrusy, Jaroměřice nad Rokytinou atd.

Jsou zde uvedena také jména významných barokních sochařů: Matyáš Bernard Braun a Ferdinand Maximilián Brokoff, z barokních malířů jsou zmíněni Petr Brandl, Jan Kupecký, Karel Škréta (s. 153). Na začátku kapitoly *Klasicismus* je na s. 154 znovu připomenut J. S. Bach, a to v souvislosti s tím, že dva jeho synové Carl Phillippe Emanuel Bach a Johann Christian Bach byli významnými skladateli nového hudebního slohu.

Tato učebnice je také zaměřena především na výklad teorie barokní hudby, pozitivně lze hodnotit poznatky, které přináší – především historické souvislosti a spojitost barokní hudby s barokní architekturou, malířstvím a sochařstvím. Nabízí málo prostoru k pěveckým aktivitám, poslechy barokních skladeb jsou pouze receptivní, nejsou zde náměty k využití komplexu všech hudebních aktivit žáků.

Nakladatelství Fraus

*HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 6. a 7. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY*⁵⁹

V této učebnici jsou o hudbě baroka pouze stručné informace. Na s. 13 je v rámci seznámení se s různými barvami tónu doporučena k poslechu skladba Ave Maria. V komentáři k této skladbě je uvedeno, že ji složil J. S. Bach jako Preludium C dur a v době hudebního romantismu k ní Charles Gounod dopsal melodii na text modlitby Ave Maria. Vznikla tak jedinečná skladba, u níž se autorsky uvádějí dva skladatelé, kteří se nikdy nepotkali. Zadaný úkol pro žáky se netýká poslechu, ale mají říci, co z hodin dějepisu nebo českého jazyka vědí o obdobích, kdy tito skladatelé žili – o baroku a romantismu.

Na s. 35 se žáci učí zpívat kánon. Autoři doporučují připomenout kánony z předchozích ročníků, například Bejvávalo, bejvávalo nebo Červená se line záře. Nově je zde kánon Bratře Kubo, který lze zazpívat i v anglickém nebo německém jazyce. Pokud se zpěv

⁵⁹ ŠEDIVÝ, Jakub a ROHLÍKOVÁ, Lucie. Hudební výchova: pro 6. –7. ročník základních škol a odpovídající ročníky víceletých gymnázií. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978–80–7238–901–8.

kánonu daří, mohou žáci ještě zkusit zaspívat i další zde uvedené kánony – Banuwa nebo Viva la musica. K instrumentální činnosti žáků vyhovuje notový part pro rytmický čtyřhlasý kánon. Jako ukázka kánonu pro melodické hudební nástroje je doporučen poslech skladby Kánonická sonáta č. 1 G. Ph. Telemanna v podání dvou příčných fléten. K aktivnímu poslechu není zadán žádný impulz.

Na s. 65 je uveden výklad o varhanách a je připomenut J. S. Bach jako skladatel mnoha varhanních skladeb. Určitě bude třeba doplnit učivo o varhanách poslechem některé varhanní skladby.

Na s. 81 v kapitole *Kam za hudbou* se žáci dozvědí o možnosti návštěvy hudebních festivalů v různých ročních obdobích. Na jaře tak mohou vidět i slyšet tzv. pašije, což jsou velikonoční hry pro sbor, orchestr a vypravěče. Nejznámější a nejmonumentálnější pašije ve světové hudební literatuře jsou Janovy a Matoušovy pašije, které vytvořil J. S. Bach.

Z dalšího učiva jsou zde základy hudební nauky, vlastnosti tónu (barva, výška, síla, délka), rytmus a tempo a nauka o hudebních nástrojích, které jsou přehledně představeny, včetně popisu, fotografií a typických poslechových ukázek.

Tato učebnice je nejnovější na trhu. Má oporu v interaktivní učebnici, v níž lze nalézt ukázky či testy, dále zpěvník s instrumentálními doprovody, MP3 nahrávky ke zpěvníku, audionahrávky a karaoke ke zpěvníku s instrumentálními doprovody. Učebnice obsahuje zásady správné techniky zpěvu, základy hudební teorie a vede žáky k orientaci v notovém zápisu. Lze v ní nalézt mnoho hudebních aktivit, při kterých žáci poznávají, rozšiřují a zdokonalují své hudební znalosti a dovednosti. Vede nejen ke zpěvu a ke hře na různé hudební nástroje, ale také k aktivnímu poslechu, poznávání hudebních nástrojů a objevování různých stylů a žánrů hudby. Součástí učebnice jsou i hudební kvízy a křížovky.

Nakladatelství Jinan

*HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 6. ROČNÍK ZŠ*⁶⁰

V této učebnici se lze setkat s barokní hudbou poprvé v rámci kapitoly č. 4 *Připravujeme vánoční besídku*, a to o českém barokním skladateli A. V. Michnovi a jeho díle *Loutna česká* (s. 43). Zde autoři doporučují nacvičit na vánoční besídku Michnovu píseň *Chtíc, aby spal*.

V následující kapitole č. 5 *Cestujeme po střední Evropě* jsou v rámci učiva o barokním umění uvedeni slavní němečtí hudební skladatelé J. S. Bach, G. F. Händel. S. 56 je věnována

⁶⁰ KOLÁŘ, Jiří a ŠTÍBROVÁ, Ivana *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy (hudební dílna II.)*. Nakl. JINAN, Úvaly, 1. vyd. 1997, 111 s.

seznámení s hudbou Anglie pojednáním o vrcholných osobnostech anglického baroka – H. Purcellovi a G. F. Händelovi.

V kapitole č. 6 *Cestujeme po jihozápadní Evropě* je na s. 71 zmíněn významný skladatel francouzské barokní hudby Jean Phillippe Rameau, na s. 74 je stručně připomenuta italská barokní hudba. Jsou zde jmenováni skladatelé G. Gabrieli, A. Corelli a A. Vivaldi. Následně jsou uvedeni významní italští houslaři – Amati, Guarneri, Stradivari, kteří měli velký vliv na vývoj smyčcových nástrojů (s. 75).

V této učebnici je dostatečně podána teorie o barokní hudbě, hudebních skladatelích této doby, jejich životě a díle, avšak opět chybí náměty na činnosti, podpora k pedagogicky řízenému poslechu, motivace, hádanky, kvízy, hudební hry apod.

HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 7. ROČNÍK, VYBRANÉ KAPITOLY⁶¹

V této učebnici po krátkém úvodu, který charakterizuje vývoj české hudby od počátku 18. století, lze nalézt v rámci kapitoly *Malé skladatelské profily*, profily významných autorů českého hudebního baroka. Byli to v Čechách působící Adam Václav Michna z Otradovic, Johannes Pecelius, Pavel Josef Vejvanovský a Jan Dismas Zelenka. Samostatný profil je zde věnován Bohuslavu Matěji Černoorskému, představiteli české hudební emigrace (s. 48–52).

Barokní hudbě je věnována i kapitola *A ještě několik slov o hudebních formách*, kde je teoretický výklad o vzniku a vývoji hudebních forem. Z barokního období to jsou suita, koncert, sonáta a toccata.(s. 65). Chybí zde půdorysné grafy hudebních forem či notové party ke zrakové opoře při aktivním poslechu.

Nakladatelství Scientia

MY POZOR DÁME A (NEJEN) POSLOUCHÁME, s podtitulem *Kterak uši naladiti, aby se srdce radovalo.*⁶²

Podle mého názoru se jedná o nejzdařilejší učebnici HV, která je určena žákům 2. stupně ZŠ a nižších ročníků osmiletých gymnázií. Její součástí jsou nejen písně pro sólový zpěv, ale také partitury pro sbor, hudební hry, návodná rytmická cvičení pro hru na nástroje Orffova instrumentáře, hru na tělo či popis základních tanečních kroků lidových tanců.

Velmi zdařilá je barevně vyvedená časová osa. V jejím záhlaví jsou řazeny v časové posloupnosti hudební slohy včetně jejich nejvýznamnějších představitelů. Ve vertikálním

⁶¹ BRABEC, Jindřich. Hudební výchova pro 7. ročník: vybrané kapitoly. Úvaly: Jinan, 1995 [v tiráži spr.] 1996. 75, [4] s. ISBN 80–238–0564–9.

⁶² HERDEN, Jaroslav. My pozor dáme a (nejen)posloucháme: posloucháme hudbu se žáky 2. stupně ZŠ a nižších ročníků osmiletých gymnázií. Praha: Scientia, 1997. 210 s. Učebnice pro základní školy. ISBN 80–7183–087–9.

směru lze ze sloupců odvodit historické souvislosti s dějinami umění, historickými událostmi, vývojem filozofie i s vývojem vědy a techniky (s. 76–77). Zde můžeme získat všechny poznatky o společenských a historických podmínkách barokní doby.

Barokní hudbě se autor věnuje již v úvodní kapitole č. 1 *Hudba kolem nás*, kde na s. 15 vede k aktivnímu poslechu koncertu *Léto* z cyklu *Čtvero ročních dob* A. Vivaldiho. K tomuto poslechu jsou určeny čtyři ukázky, ke kterým je k dispozici nakreslené schéma. Toto schéma slouží ke zrakové opoře při poslechu. Následně mají žáci slyšené úryvky hledat v celé skladbě. Dalším úkolem je porovnat program skladatele s vlastními představami: „*Hřmí a blýská se. Pyšně vztyčené obilí se láme pod náparem deště a krup. Bouře vrcholí.*“ Dále mají žáci sugestivně popsat, jak na ně ve skladbě působí střídání sólových houslí a orchestru.

O barokní hudbě k tanci pojednává kapitola č. 3 *Pořádek v diskotéce*, kdy v souvislosti s objasněním funkce hudby je odkaz na vznešenost tance v období baroka. K poslechu je do dílu učebnice pro 1. stupeň ZŠ, úkoly k poslechu nejsou znovu uvedeny.

V kapitole č. 4 *Procházka staletími* autor provází nejen dějinami hudby, ale také dějinami výtvarného umění od renesance až po 20. století. Žáci mají příležitost seznámit se s příznačnými architektonickými znaky jednotlivých slohových období včetně baroka (s. 99). Následuje úkol – poznat na fotografii zámku Opočno, v jakém slohovém období byl vystavěn. Následně autor nabádá žáky, aby si všímali architektonických památek ve svém okolí, fotili si je a následně určovali podle charakteristických architektonických rysů, v jakém slohu byly vystavěny.

V rámci seznámení s hudebním nástrojem zvaným fortepiano je uveden správce sbírky hudebních nástrojů florentských Medicejů a Bachův současník Bartolomeo Christofori, který tento kladívkový nástroj, schopný odlišovat silnou a slabou hru podle přání hudebníků, postavil v r. 1698 (s. 57). Následuje výčet klavírních virtuozů napříč staletími a také doporučení žákům, aby sledovali koncertní programy, vyhledávali si v rozhlasovém a televizním vysílání koncerty klavíristů světového jména či sledovali výsledky mezinárodních soutěží, například Concertino Praga nebo Smetanova Litomyšl.

Barokní hudbě se autor věnuje na s. 112–117, kdy nejprve připomíná českého hudebního skladatele A. V. Michnu z Otradovic, poté doporučuje opakovaný poslech 3. věty *Léto* z cyklu houslových koncertů A. Vivaldiho a vrací se ještě do 3. kapitoly k poslechu Händlovky *Vodní hudby*. Následně se podrobně věnuje životu a dílu „*největšího tvůrčího ducha všech dob*“ J. S. Bacha, a to nejen poslechem, ale nabádá k rozvoji fantazie, aby zkusili zazpívat nebo zahrát jako Bachovi neposední žáci v kostele sv. Tomáše v Lipsku písničku *Na našem dvoře*, přičemž musí vzít v úvahu, že tehdejší klavír neuměl zahrát dlouhé tóny.

Zároveň levá a pravá ruka musely hrát samostatné hlasy. Pokud by fantazie žáků selhala, připojuje notový part, aby jej mohl zahrát učitel a žáci aktivně poslouchali a vnímali melodii pravé i levé ruky.

Poslechu Toccaty a fugy d moll předchází návodný text o tom, jak Bach postupoval při kolaudacích varhan, k nimž byl často jako vynikající varhaník zván. Před poslechem Bachova Preludia č. 1 C dur z Temperovaného klavíru je zadán úkol pro žáky, aby hledali melodii k podloženým akordům – tónika, subdominanta, dominanta, tónika v C dur a následně porovnali slyšené melodie.

Dále inspiruje žáky také k hudebním činnostem, jednak ke zpěvu „hlavy témat“ Bachových fug, jednak sám pro žáky složil instruktivní fugu Skákal pes přes oves s vtipným využitím slov této písně. Notový part zařadil do kapitoly Dějiny hudby v příkladech na s. 174. Tuto fugu doporučuje nejprve rytmicky deklamovat šeptem, následně hledat její části – expozici, provedení, těsnu, závěr. V rámci hudebně pohybových činností je na s. 115 připraven postup nácvičku barokního tance gavota. Jako sluchová opora k tanci poslouží Gavota I., II. Ze Suity č. 6 – Bachova díla Anglické suity. Notový part Gavoty č. I. najdeme na s. 117 a na předchozí straně je vyobrazen párový tanec pro představu vznešené barokní společnosti.

Kapitola č. 5 *Hudební čítanka* poskytuje motivační výběr literárních textů, jež jsou spjaty s hudbou či známými osobnostmi, které hudba ovlivnila nebo které ovlivnily hudbu.

V poslední kapitole č. 6 *Dějiny hudby v příkladech* jsou úpravy pro školní sbory a kapely. Z děl barokních skladatelů jsou zde k dispozici dvě partitury: Nebeští kavalérové Adama Michny z Otradovic v úpravě J. Herdena na s. 175 a Händelova árie Lascia ch'io pianga v úpravě Jiřího Holubce na s. 176–178. Tyto partitury mohou sloužit k vícehlasému zpěvu i k instrumentálním činnostem žáků v hodinách HV.

Tato učebnice jako jediná splňuje kritéria současné koncepce HV, při níž se mají žáci věnovat nejen zpěvu sólovému, ale také sborovému, hudební teorii, pohybovým a instrumentálním činnostem. Vzhledem k tomu, že učebnice je zaměřena na progresivní koncepci poslechu hudby, nabízí rozmanité náměty k aktivnímu poslechu, ke vnímání funkčních typů hudby, ať už se zrakovou oporou v notovém partu nebo s náčrtem schématu poslouchaného díla. Vede žáky k poznávání barvy tónu hudebních nástrojů v proudu slyšené hudby. Námětem k výtvarným aktivitám je například návrh scény, kostýmů v připravovaném vystoupení nebo ilustrace k poslechu hudební ukázky. Jaroslav Herden vede žáky motivovanými úkoly k vnímání rytmu, rozvíjí jejich rytmické cítění a upevňuje ho i při nácvičce tanců nebo při rytmické hře na tělo.

3.2 Závěry o prezentaci baroka v učebnicích HV na 2. stupni ZŠ

Z hlediska prezentace každého slohového období, v tomto případě barokního, by měly učebnice obsahovat poznatky:

- společenských a historických podmínkách doby, kulturně historických souvislostech, příznačných znacích barokního umění
- hudební znaky: funkce hudby v baroku, významní hudební skladatelé a jejich díla, inspirační zdroje, hudební formy, instrumentář
- motivace žáků: texty, obrazy, grafy, notové party, schémata (například k půdorysu hudebních forem)
- podněty k hudebním činnostem žáků: grafické party, náměty ke zpěvu, poslechu, k pohybovým a instrumentálním činnostem včetně rozvoje kreativity

Tyto optimální požadavky splňuje pouze učebnice *My pozor dáme* a (nejen) posloucháme autora Jaroslava Herdena. Všechny ostatní učebnice, které se věnují prezentaci barokní hudby, zpracovávají téma útržkovitě, bez potřebných souvislostí. Chybí v nich především motivační texty, zadání konkrétních úkolů žákům k hudebním, pohybovým a instrumentálním činnostem. Většina ostatních učebnic HV je zaměřena přednostně na seznámení s informacemi o hudebních skladatelích, na doporučení skladeb k poslechu, aniž by k němu byli žáci motivováni. Strukturu těchto učebnic vystihuje věta na úvod IV. kapitoly „*A musíme jít dál. Jak je naším zvykem, zase úplně jinam.*“⁶³

⁶³ CHARALAMBIDIS, Alexandros, PILKA, Jiří a CÍSAŘ, Zbyněk.. Hudební výchova pro 7. ročník základní školy. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2005. 152 s. ISBN 80-7235-297-0, s. 49

4 Pedagogická prezentace baroka jako průřezové téma

3. kapitola byla věnována charakteristice současného stavu prezentace barokního hudebního umění žákům staršího školního věku a především analýze učebnic hudební výchovy pro 2. stupeň ZŠ z hlediska zastoupení učiva o barokním umění.

Každé slohové období a jeho umělecký ráz jsou odrazem doby, v níž vznikaly a rozvíjely se. Proto nelze pominout společenské a historické podmínky barokní doby, které se odrážely v životě a díle nejen hudebních skladatelů, ale také provozovatelů hudby a všech ostatních lidí, kteří hudbu tohoto období vnímali. Proto je ke správnému pochopení hudby období baroka nutná mezipředmětová vazba s dějepisem a českým jazykem. Vzhledem k tomu, že hudba je neoddělitelnou součástí ostatních druhů umění, je třeba při výkladu využívat mezipředmětové vazby s výtvarnou výchovou – objasnit hlavní architektonické znaky barokního slohu, typické techniky pro barokní malířství, největší sochařská díla barokních sochařů. Nejen proto, že mnozí umělci spolupracovali, ale především proto, že se jedno dílo stává inspiračním zdrojem pro dílo jiného umělce.

4.1 Dějepis – české baroko

Čechy krutě doplatily na boje třicetileté války v letech 1618—1648. Ve zpustošené zemi zůstala jen polovina původního obyvatelstva, navíc zde existovaly i problémy náboženské. Rozhodnutí vestfálského míru potvrdilo platnost nařízení namířených proti nekatolíkům, která byla vydána po prohře českých stavů na Bílé hoře. Jediným státním náboženstvím se stalo náboženství katolické, nekatoličtí duchovní museli opustit zemi, šlechta a svobodní obyvatelé se museli rozhodnout, zda přestoupí ke katolickému náboženství, nebo odejdou do emigrace. Zatímco emigrace se do roku 1623 týkala především nekatolických duchovních, v polovině dvacátých let začali hromadně odcházet evangeličtí měšťané královských měst. Největší vlna se datuje mezi roky 1627 až 1629, kdy začala masově odcházet i šlechta. Šlo o bezprostřední důsledek vydání rekatolizačních patentů pro Čechy z 31. července 1627 a pro Moravu z 9. března 1628. Většina nesvobodných lidí musela povinně přestoupit ke katolickému náboženství. Císař Ferdinand III. se již nemusel soustředit na obranu země, tak se jeho pozornost upřela na rekatolizaci českých zemí.

Otázkou je, zda šlo o emigraci nebo exil. V 17. století odrážela volba mezi těmito pojmy vztah k nábožensko-politickému vystěhovalectví. Jako exulanti – vyhnanci se sami označovali ti Češi a Moravané, kteří pro víru opustili vlast. Dávali tak najevo, že byli k odchodu donuceni. Z katolického pohledu však šlo pouze o emigranty – vystěhovalce, protože měli možnost zůstat doma a jejich odchod byl výsledkem svobodné volby mezi

konverzí či setrváním v dosavadní víře. Pro potřeby rekatolizace si nechal císař Ferdinand III. vypracovat Soupis poddaných podle víry, který zachycoval jmenný seznam veškerého obyvatelstva včetně malých dětí a uváděl, kdo je jakého vyznání.

Česká nekatolická šlechta v českých zemích už po třicetileté válce téměř neexistovala. Šlechtici buď přestoupili ke katolickému náboženství, nebo emigrovali. V českých zemích se usazovala šlechta rakouská, německá a italská, které císař levně prodával majetek zabavený původní české šlechtě. Do emigrace také odešla řada měšťanů, často velmi vzdělaných. České země tak přišly o politickou reprezentaci i o značnou část vzdělanců. Kromě nejznámějšího exulanta Jana Ámose Komenského emigrovali také spisovatelé Pavel Stránský, Pavel Skála ze Zhoře, grafik Václav Hollar a také spousta hudebních skladatelů, například Jan Dismas Zelenka, Josef Mysliveček, Bohuslav Matěj Černohorský a další. K prostředkům rekatolizace patřilo i posilování úcty vůči světcům. Katolická církev se snažila vytvořit vlastní českou katolickou tradici, jejíž součástí se stal kult uctívání. V této době se stal uctívaným světcem Jan Nepomucký. S obdobím rekatolizace je nerozlučně spjata barokní kultura.⁶⁴

4.2 Výtvarná výchova

Architektura

Těžištěm barokní architektury se stávají vedle světských staveb hlavně církevní stavby. Ty oslňují nejen vnější i vnitřní dekorativní výzdobou, jako jsou spirálové sloupy, ozdobné hlavice, baldachýny, prolamované výklenky, kupole a jiné, ale také odvážnou monumentální koncepcí. Kromě kostelů a chrámů vznikaly také nové kláštery.

K nejvýznamnějším italským architektům patří Giovanni Lorenzo Bernini, Francesco Borromini, ve Francii tvoří Jules Hardouin Mansart, v Německu to byli bratři Zimmermannové.

Za nejstarší barokní kostel v Čechách je považován chrám Panny Marie Vítězné na Malé Straně. Uznávaným raně barokním architektem byl Carlo Lurago. Začal s barokní přestavbou pražského Klementina, přestavěl tamější renesanční kostel nejsvětějšího Salvatora. Podílel se na barokní výstavbě poutního areálu na Svaté hoře u Příbrami, vystavěl též zámek Humprecht.

Na Moravě byl umělecký vývoj urychlen blízkostí k císařskému městu Vídni. Tento byl značně podporován zámožnými rodinami Lichtenštejnů a Dietrichsteinů, v jejichž

⁶⁴ VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis 8 pro základní školy: novověk. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2014, s. 32–33. ISBN 978–80–7235–540–2.

službách působil například Giovanni Giacomo Tencalla, který postavil loretu a zámek v Mikulově i kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Valticích. Na Moravě působili také architekti Fileberto Lucchese a Giovanni Pietro Tencalla, kteří ve 2. polovině 17. století přestavěli Arcibiskupský zámek v Kroměříži do dnešní raně barokní podoby. Díky tomu je zapsán na seznam památek UNESCO.

Období vrcholného baroka bývá v českých zemích řazeno do první poloviny 18. století. V tomto období se již jedná o tzv. barokní gotiku, která spojuje barokní architekturu s gotickými prvky. Jejím tvůrcem a nejvýraznějším představitelem je Jan Blažej Santini-Aichel. Jeho dvě barokně gotické stavby jsou zapsány na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO – poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře a kostel Nanebevzetí Panny Marie a svatého Jana Křtitele v Sedlci u Kutné Hory. Podílel se i na dalších přibližně osmdesáti stavbách, z nichž lze uvést i chrám ve Křtinách, který bývá nazýván „Perlou Moravy“.

K nejvýznamnějším architektům českého baroka patří Kryštof a jeho syn Kilián Ignác Diezenhoferové. Jejich společným dílem se stal především chrám svatého Mikuláše na Malé Straně v Praze. Jsou hlavními představiteli směru označovaného jako radikální či dynamické baroko, které se vyznačuje zvlněnými zdmi a půdorysy složenými z průniku oválů.

V barokním slohu se budovaly také zámky. Jedním z typicky barokních zámků v Čechách jsou Jaroměřice nad Rokytnou.

Kromě zámků se v tomto slohu stavěly také měšťanské domy a radnice. Při přestavbách měst se dbalo na celkový dojem ulice či náměstí. Své statky si přestavovali do barokního stylu i bohatí sedláci. Tento styl se nazývá selské baroko. Jedná se o stavební sloh lidové architektury, který se uplatnil především v jižních Čechách během 19. století. I když vychází z klasicistní a barokní architektury, jedná se o naprosto svébytný sloh. Objevuje se v době, kdy bylo baroko ve světě již minulostí.⁶⁵

Sochařství

Vývoj sochařství byl logicky spjat s vývojem architektury. Sochy a sousoší tvořily součást průčelí i vnitřní výzdoby kostelů, zdobily zámecké i palácové interiéry a stály v zahradách. Barokní sochy byly k vidění i na městských kašnách, na náměstích i na mostech. Sochaři si bez ohledu na to, zda jejich dílo ztvárňuje náboženský motiv nebo výjev z antické mytologie, dávali záležet na tom, aby co možná nejvěrněji zachytili výraz postavy odrážející

⁶⁵ VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis 8 pro základní školy: novověk. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2014, s. 42–44. ISBN 978–80–7235–540–2.

každé hnutí její mysli. Nejvýraznějším barokním sochařem byl Ital Giovanni Lorenzo Bernini.

Z raně barokních českých sochařů vynikl Jan Jiří Bendl, autor výzdoby jezuitského kostela sv. Salvátora a staroměstského mariánského sloupu.

Projevy vrcholného baroka jsou v Čechách patrné ke konci 17. století v dílech tzv. zdomácnělých cizinců, například Ottavia Mosta či Jana Brokoffa. Jeho syn Ferdinand Maxmilián Brokoff a v Praze usazený Rakušan Matyáš Braun patřili k vrcholným představitelům českého barokního sochařství. Oba dva se podíleli na výzdobě Karlova mostu v Praze. Braun je navíc tvůrcem mnoha soch v okolí hospitalu Kuks, především pak alegorických soch Ctností a neřestí, které jsou umístěny v lapidáriu na Kuksu.⁶⁶

Malířství

Také malířství se uplatňovalo při výzdobě kostelů. Malby na stropěch vytvářely dojem, že chrám nemá střechu a člověk hledí rovnou do nebe, kde přebývají světci a andělé. Oltáře zase zdobily velké obrazy s výjevy ze života světců, Panny Marie či Krista. Na omítky sloupů a stěn se maloval falešný mramor.

Nástropními a nástěnnými malbami si nechávali svá sídla vyzdobit i panovníci a šlechtici, kteří si také dávali malovat obrazy nejrůznějších velikostí. Malovalo se olejovými barvami na plátno. Kromě náboženských motivů můžeme vidět barokní obrazy s výjevy z antické mytologie, s válečnými scénami, popřípadě portréty

Barokní malíři rádi užívali techniku šerosvitu – z temného pozadí obrazu vystupovala hlavní postava jakoby nasvícená reflektorem. Hra světla a stínů dodávala scénám dramatičnosti.

Z obrovského počtu barokních malířů je třeba uvést italské mistry Caravaggia, Quido Renia, španělského Velasqueze, Nizozemce Petera Paula Rubense, Anthonise van Dycka, Jana Vermeera van Delfta a další.

Nejvýraznější osobností českého raného baroka byl Karel Škréta. Obsahem jeho děl byla náboženská témata a portréty, například skupinový portrét brusiče drahokamů Miserioniho. Na Škrétu navazovali Antonín Stevens a Jan Jiří Heinsch. Samostatné místo zaujímá v exilu v Anglii působící Václav Hollar.

⁶⁶ VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis 8 pro základní školy: novověk. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2014, s. 42–44. ISBN 978–80–7235–540–2.

K nejvýraznějším osobnostem českého vrcholného barokního malířství patří Petr Brandl, autor oltářních obrazů, Jan Kupecký, výjimečný portrétní malíř a také Václav Vavřinec Reiner, autor nástěnných i oltářních obrazů. Ve freskařském díle pokračovali František Xaver Palko a Jan Lukáš Kracker.⁶⁷

4.3 Český jazyk

Literatura

Barokní literatura se podobá baroknímu výtvarnému umění svou okázalostí. Stejně jako monumentální chrámy, má složitou větnou stavbu, podobně jako jsou složité půdorysy barokních budov. Tak jako obrazy, oděvy, šperky, nábytek i paláce byly zdobeny zlatem i složitými ornamenty, i jazyk barokní literatury je zdobený množstvím přirovnání, přívlastků nebo bohatě vybíranými synonymy. Obzvlášť v básních se uplatňuje celá bohatost jazyka, na rozdíl od barokních dramát, v nichž převládala hovorová, ne tak složitá mluva.

Proslaveným barokním autorem divadelních her je Francouz Jean Baptiste-Poquelin, zvaný Molière, který se proslavil hlavně komediemi. Některé z jeho her se hrají dodnes, například *Lakomec*, *Zdravý nemocný* a další.

Česká barokní literatura byla čtenářsky dlouho opomíjena a barokní období bylo dlouho spojováno s úpadkem českého jazyka. Jednalo se především o náboženskou literaturu, v oblibě byly rozsáhlé kancionály. Dalším typickým žánrem byly tzv. nebeklíče a jiné modlitební knihy. Například vyšla Svatováclavská bible, důležité dílo v českých biblických dějinách. Kromě domácí tvorby katolických autorů vznikala také literatura exilová. Psali ji lidé, kteří z náboženských důvodů po bitvě na Bílé hoře opustili rodnou zemi. Do souboru barokní literatury patří také tvorba lidová a pololidová.

Domácí autoři tvořili především poezii, v níž navazují na dobu vlády Karla IV. a na rozvoj české kultury z doby předhusitské. K hlavním představitelům patřil Bedřich Briedl, Bohuslav Balbín, hudebník a básník Adam Václav Michna z Otradovic nebo Antonín Koniáš, který byl později označován za symbol jezuitského tmářství a útlaku české kultury.

Do exilové literatury jsou zařazována také díla Jana Ámose Komenského, který prezentuje humanismus a knihy Pavla Skály ze Zhoře, v nichž jsou zaznamenány paměti o době po bitvě na Bílé hoře.

⁶⁷ VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 8 pro základní školy: novověk*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2014, s. 45–46. ISBN 978–80–7235–540–2.

Významná střediska exilové kultury vznikala rovněž na Slovensku, v Polsku, Sasku a v Nizozemí. Tato díla sice málo ovlivnila soudobý vývoj v českých zemích, ale šlo o díla zásadního významu. Komenský, Skála, Pavel Stránský ze Záp a Jiří Třanovský, známý též jako Transcius, patřili ke špičkám české literatury 17. století. Slovenské středisko navíc sehrálo důležitou roli v česko-slovenských kulturních stycích a v pozdějších dobách přispělo k počátkům slovenského národního obrození.

Lidová tvorba neměla písemnou podobu, byla předávána z generace na generaci, autor nebyval známý. Pro tuto tvorbu je charakteristická improvizace. Mezi používané formy patří legendární pověsti (o blanických rytířích), balady (o útlaku poddaných), náboženské hry (vánoční a velikonoční dramata), loutková divadla a kramářské písně. Pololidová literatura byla psána často vzdělanými autory z venkova, tzv. písmáky. Mezi ně patřil například Jan František Vavák, rychtář v Milčicích u Nymburka.

Z hlediska historického vývoje je velmi významná také dějepisná próza, které se kromě Balbína, jenž psal pouze latinsky, věnoval i Tomáš Pešina z Čechorodu. Jeho dílo čerpá z Kroniky české Václava Hájka z Libočan, snažil se tak čtenářům nahradit její nedostupnost.

Dále se v barokní literatuře setkáváme s prakticky zaměřenými texty – mluvicemi, kuchařkami, kalendáři či hospodářskými příručkami. Kromě toho měly důležitou úlohu živého kulturního a jazykově českého proudu knížky lidového čtení a kramářské tisky.

Vzdělanost a literatura v českých zemích

V 17. století sice existovaly školy, ve kterých se mohly děti naučit číst a psát, ale většina lidí zůstávala stále negramotná. Děti musely pracovat doma, školy byly placené, tudíž si vzdělání nemohl dovolit každý. Bezplatné vzdělání poskytovaly školy, které vedli jezuité a piaristé. Tyto řády vedly gymnázia, jezuité i univerzity. 17. století dalo českým zemím dva významné vzdělance: Jana Ámose Komenského, posledního biskupa jednoty bratrské, a jezuitu Bohuslava Balbína.

Komenský se věnoval učitelství prakticky i teoreticky. Psal jazykové učebnice a sestavoval slovníky, také je autorem filozofických a náboženských pojednání. Balbín vystudoval filozofii a teologii, poté několik let působil jako misionář v nekatolických oblastech českých zemí. Stejně jako Komenský, i Balbín učil a psal díla, která se učitelství

věnovala. Více však proslul jako historik, sepsal dílo vykládající české dějiny od počátků až do r. 1526 a mnoho vlastivědných knih o Čechách.⁶⁸

⁶⁸ VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 8 pro základní školy: novověk*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2014, s. 45–46. ISBN 978–80–7235–540–2.

5 Pedagogická prezentace hudebního baroka v typologii poslechových hodin

5.1 Vývoj poslechu hudby v základní škole

Poslech hudby se stává součástí předmětu Hudební výchova ve dvacátých a třicátých letech 20. století, kdy se vyučovací předmět Zpěv přejmenovává na Hudební výchovu zásluhou modernizačních tendencí reformních pedagogů, zejména Vladimíra Helferta, který ve svém spisu *Základy hudební výchovy na nehudbních školách* (1930) rozšířil pojetí tohoto předmětu. Ve výsledku šlo o poslech vybraných skladeb s učitelovým verbálním komentářem motivačním i hudebně poznatkovým. Kromě školního poslechu se tento tzv. receptivní přístup týkal i v té době oblíbených výchovných koncertů.

Počátky elementárně analytické koncepce poslechu hudby pro základní školy i pro zájemce širší veřejnosti představuje Ilja Hurník v motivačně poetickém metodickém komentáři k analytickému poslechu cyklu osmi gramofonových desek *Umění poslouchat hudbu* z roku 1972. Jedná se o průkopnické dílo díky reprezentativnímu výběru skladeb z dějin české a světové hudby včetně Hurníkových analyticky názorných kompozic hudebních i literárních. Podle Hurníkaby měl poslech hudby směřovat k zážitku. Teprve po něm by měly následovat teoretické informace a výklad o životě hudebních skladatelů. Nikoli opačně.

Na Hurníka navazuje ve svém pedagogickém díle Jaroslav Herden s návrhem metodického postupu pedagogicky řízené analytické práce s poslechovou skladbou a Eva Jenčková, která v Herdenově odkazu pokračuje. Ve svých celoživotních aktivitách se věnuje zejména poslechu hudby jako aktivnímu procesu, při němž dochází k činnostnímu ověřování hudebních poznatků získaných při poslechu. Tento přístup se projevuje v účelné integraci hudebních, literárních a výtvarných projevů, která vede k rozvoji individuálních schopností žáků i jejich emocionality.⁶⁹

5.2 Charakteristika současné koncepce poslechu hudby v základní škole

Z charakteristiky kurikulárního dokumentu RVP ZV ve 2. kapitole této diplomové práce jednoznačně vyplývá význam předmětu Hudební výchova při formování žáků mladšího i staršího věku v oblasti estetického a emocionálního vnímání světa. V současné hudební výchově *„ustupuje tradiční model s převahou verbálního vyučování a je preferován rozvoj osobnostních předpokladů podle programové triády hudebního vyučování: emocionální*

⁶⁹ JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové: Tandem, 2002. ISBN 80-903115-7-1.

*zážitek – hudební dovednost – poznatek.*⁷⁰ Tato triáda Evy Jenčkové vyjadřuje pořadí důležitosti pedagogického působení učitelů hudební výchovy, významně se týká hlavně aktivní poslechové činnosti žáků a je v souladu s vyjádřením Jaroslava Herdena o smyslu školního poslechu hudby: „*Nesetkáváme se s hudbou jen proto, abychom se o ní učili, ale především proto, aby na nás působila, abychom ji potřebovali, abychom ji vyhledávali právě pro její nezastupitelná obsahová sdělení.*“⁷¹ Z toho vyplývá, že hlavní složkou předmětu Hudební výchova je živá hudba, tedy aktivní hudební činnosti – pěvecké, poslechové, instrumentální a hudebně pohybové, které umožňují rozvíjet hudební dovednosti žáků. Ty se pro ně zároveň stávají zdrojem emocionálního zážitku z vlastní hudební aktivity, ale zároveň i příležitostí k elementární analýze „hudební řeči“, k aktivnímu poslechu s porozuměním obsahu hudebních děl. Jedná se o pedagogicky řízené vyvození hudebních poznatků žáky z poslechu hudby nebo z její interpretace. K celkovému vysvětlení vzájemné propojenosti položek programové triády při respektování jejich pořadí Eva Jenčková připomíná: „*Prostřednictvím vhodně zvolených hudebních činností žáků lze co nejnázorněji představit fungování vybraných hudebních zákonitostí žákům tak, aby se pro ně staly srozumitelným hudebním poznatkem.*“⁷² Jde o to, aby nepřevažoval teoretický výklad učitele, ale aby byla příležitost k aktivnímu rozvíjení hudebního myšlení žáků elementární analýzou hudebně výrazových prostředků při opakovaném poslechu skladby. Dále ještě dodává: „*Vzájemný vztah hudebních činností a poznatků je sice důležitou součástí hudebně výchovné práce, nicméně jejím hlavním cílem je individuální prožitek hudby žáky.*“⁷³

5.3 Typologie poslechových hodin se zaměřením na hudební baroko

5.3.1 Obsahová a metodická východiska

Východiskem pedagogické prezentace slohových období – tedy i baroka – v hudební výchově na 2. stupni ZŠ jsou hudební činnosti žáků. Základním učivem pro tyto činnosti jsou hudební díla – učitelem záměrně vybrané charakteristické barokní skladby. S nimi se žáci seznamují během pedagogicky řízeného poslechu a podle svých hudebních schopností na ně aktivně reagují zpěvem, instrumentální hrou nebo vhodnými pohybovými prostředky. Například na dominantní výrazové prostředky (metrum, rytmus, melodické, harmonické, tempové a dynamické kontrasty), na strukturu hudebních forem a charakteristické funkční

⁷⁰ JENČKOVÁ, Eva. Princip integrace v současném systému hudebního vzdělávání. In: Kontexty hudební pedagogiky II. Praha: Univerzita Karlova 2007, s. 1. ISBN 978-80-7290-324-5.

⁷¹ HERDEN, Jaroslav, JENČKOVÁ, Eva, KOLÁŘ, Jiří. Hudba pro děti. Praha: Karolinum, 1992. s. 10. ISBN 80-7066-522-X.

⁷² JENČKOVÁ, Eva. Podzimní zpívání, 1. díl. Hradec Králové: Tandem, 2012, 56 s. sv. Hudba v současné škole. Výběrová řada, s. 5. ISBN 978-80-86901-76-3.

⁷³ Tamtéž, s. 5.

typy hudby (pochody, tance, fanfáry). Konkrétně třeba zpěvem kánonů, pokusem o taneční kroky menuetu včetně instrumentálního doprovodu, vyjádřením zvukomalby a dynamických kontrastů apod.

Současně s poslechem náročnějšího barokního repertoáru logicky přibývá hlavně ve vyšších ročnících i množství důležitých hudebních poznatků a zajímavých motivačních detailů nejčastěji z dějin hudby. Například o životních podmínkách skladatelů a inspiračních zdrojích jejich kompozic, o vývoji barokních hudebních forem, hudebních nástrojů apod.

Je pochopitelné, že vše potřebné a zajímavé se nedá zařadit do jedné vyučovací hodiny HV například i při prezentaci slohového období baroka. To vyžaduje více vyučovacího času k uspořádání učiva o dílčí charakteristice hudebního baroka do tematicky ucelených bloků nebo vyučovacích hodin dle záměru učitele HV. Aby množství těchto informací nebylo na úkor znějící hudby a hudebních činností žáků, předpokládá Eva Jenčková jejich optimální rozdělení do následujících typů poslechových hodin. Zároveň počítá s tím, že nepůjde jen o poznatkové hodiny HV, ale že v nich bude zachován princip programové triády.

Typologie poslechových hodin dle Evy Jenčkové:⁷⁴

1. Poslech díla s elementární analýzou
2. Srovnávání dvou skladeb
3. Hudební portrét skladatele
4. Charakteristika slohového období
5. Opera a balet
6. Hudební forma
7. Interpreti hudby
8. Koncert žáků a učitele

5.3.2 Charakteristika vybraných typů poslechových hodin

Pro výše uvedené typy poslechových hodin platí, že mohou být tematicky dále rozšiřovány nebo spojovány podle záměru učitele HV i aktuálních hudebních a osobnostních dispozic žáků. Například k zaměření poslechové hodiny na Interpreti (barokní) hudby lze přidat učivo o hudebních nástrojích apod., případně z tohoto učiva vytvořit další typ hodiny HV o barokním hudebním instrumentáři. Vzhledem k prezentaci slohového období baroka na 2. stupni ZŠ mohou být postupně využity všechny uvedené typy poslechových hodin nebo

⁷⁴ JENČKOVÁ, Eva. Strategie poslechové hodiny. *Hudební výchova*, 1993–94, roč. 2, č. 4, s. 60–61. ISSN 1210–3683; JENČKOVÁ, Eva. Pedagogické aspekty poslechu hudby ve škole. In: *hudba a její posluchači. Sborník z konference s mezinárodní účastí*. Plzeň: Katedra hudební výchovy Pedagogické fakulty Západočeské univerzity, 1995, s. 129–135.

jejich částí. Poznámka: Následující charakteristiky poslechových hodin jsou věnovány nejfrekventovanějším typům poslechových hodin, jejich struktura dílčích hudebních situací platí tedy nejen pro komplexní výběr učiva o barokním slohovém období.

5.3.2.1 Analýza hudebního díla

Při poslechu díla s elementární analýzou skladby je velice důležité žáky k poslechu skladby nebo její části vhodně motivovat.⁷⁵

Poté by měl následovat asociační rozhovor učitele s žáky o emocích – jak na ně skladba zapůsobila, co se jim při poslechu vybavovalo, na co si vzpomněli, popřípadě co jim připomínala. Při opakovaném poslechu již žáci mohou vnímat výrazové prostředky hudby, strukturu hudebního díla, funkční nebo emoční typ ad., a s pomocí učitele je terminologicky pojmenovat. Poslední navazující dílčí situací je ověření zjištěných poznatků o hudebních zákonitostech libovolně vybranými hudebními činnostmi.

Pro méně zkušené posluchače je optimálním východiskem k soustředěnému poslechu drobná charakteristická skladba, která bývá svým obsahem srozumitelná a rozsahem přehledná. Proto může dobře vést k analýze hudební řeči a k jejímu ověřování v hudebních činnostech. Výhodou je též rozvoj schopnosti žáků soustředit se na poslech, tím aktivizovat hudební paměť a představivost, například poslechem Menuetu G dur z Knížky pro Annu Magdalénu Bachovou od J. S. Bacha.

Hudební dílo určené k poslechu je hlavním východiskem k rozvoji hudebnosti žáků na všech školských stupních. Proto k orientaci pedagogů připravila Eva Jenčková poznatkový soubor hudební řeči k elementární analýze se stoupajícími nároky na posluchačské zkušenosti:

- a) Hudebně výrazové prostředky: melodie, rytmus, dynamika, tempo, nástrojová barva, harmonie.
- b) Hudební formy: Žáci poznávají základní principy vnitřní struktury hudebních forem, jako jsou opakování, kontrast a gradace. Dále malé hudební formy, rondo, variace, fugu a další.
- c) Funkční a emocionální typy hudby, kde žáci určují, zda jde o hudbu slavnostní, smuteční, svatební; ukolébavku, druhy pochodů a tanců.
- d) Stylotvorné prostředky – žáci poznávají a rozlišují na základě své předchozí zkušenosti, zda jde o hudbu starou, novou, případně určí slohové období a zdůvodní svou volbu.⁷⁶

⁷⁵ Viz podkapitola 5.4.1

5.3.2.2 Hudební portrét skladatele

V poslechové hodině, zaměřené na hudební portrét skladatele, by měla být představena charakteristická díla z hlavních oblastí skladatelovy tvorby. Většinou se hudební dílo skladatele prezentuje na pěti až šesti krátkých ukázkách, které vystihují nejen skladatelův hudební vývoj, ale také by tyto ukázky měly seznámit žáky s inspiračními zdroji tohoto skladatele. Dle Jenčkové má podání základních informací o skladateli navazovat na poslouchanou hudbu, následně mají být poznatky upevněny prostřednictvím kreativních her. Poslech vybraných hudebních ukázek se využívá ke stručnější analýze hudební řeči žáky, většinou zadáním úkolů k poslechu. Ty se nejčastěji týkají vnímání nálady hudby a charakteristických výrazových prostředků hudby.

Jednou z motivačně atraktivních forem, jak lze žáky se skladatelem seznámit, je tzv. ich forma. Ich forma je pojem literární vědy, který označuje jeden ze způsobů vyprávění příběhu. V případě ich formy jde o vyprávění v 1. osobě jednotného čísla, jde tedy o subjektivní pohled vypravěče.⁷⁷ K ich formě v souvislosti s hudebním portrétem skladatele Eva Jenčková píše: „*Jedná se o motivační text formou vyprávění v první osobě jménem skladatele, osnova tvořena položkami: dětství, mládí, studia, inspirační zdroje, přátelé, dílo.*“⁷⁸ Ich formu mohou tvořit z klíčových informací učitelé nebo i starší žáci. Ti se při vyučování obvykle střídají při výrazném čtení jednotlivých položek⁷⁹.

5.3.2.3 Slohové období

Stejně jako poslechové hodiny zaměřené na portrét hudebního skladatele, patří poslech věnovaný slohovému období k tradičním typům poslechových hodin. V úvodu hodiny jsou žáci seznámeni s kulturně historickými souvislostmi daného slohu, s charakteristickými znaky architektury, sochařství, malířství, dobovou módou a následně s hudebními znaky období. Při poslechu se potom žáci zaměří na „*hudební styl, formy, hudební nástroje, obsazení orchestru, funkce hudby, osobnosti a jejich díla*“.⁸⁰

⁷⁶ JENČKOVÁ, Eva. Integrační možnosti v přípravě učitelů hudební výchovy, In: *Multidisciplinární komunikace v hudební a polyestetické výchově. Sborník z hudebně pedagogické konference s mezinárodní účastí.* Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2001, s. 111.

⁷⁷ Ich forma. In: VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*[online], s. 148. Ústav pro českou literaturu AV ČR, Edice E. [cit. 3. 5. 2020]. Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/prirucky/obsah/VLAS/6.pdf>.

⁷⁸ JENČKOVÁ, Eva. Strategie poslechové hodiny. *Hudební výchova*, 1993–94, roč. 2, č. 4, s. 60–61. ISSN 1210-3683.

⁷⁹ Viz Příloha D Ich forma, Příloha E Kdo jsem?

⁸⁰ JENČKOVÁ, Eva. Integrační možnosti v přípravě učitelů hudební výchovy, In: *Multidisciplinární komunikace v hudební a polyestetické výchově. Sborník z hudebně pedagogické konference s mezinárodní účastí.* Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2001, s. 111.

Při aktivním poslechu lze opět poznané prostředky hudební řeči ověřit v činnostech. Pro barokní období lze využít příklad motivačního poslechu s následnými činnostmi slavnostní hudby G. F. Händela.⁸¹

Kromě výše jmenovaných typů poslechových hodin se lze v hodinách hudební výchovy ještě věnovat specifickému typu poslechu zaměřenému na hudebně dramatický žánr operu a balet. Po seznámení se s jednotlivými složkami jevištního díla následuje emoční vyprávění libreta prokládané vybranými videoprezentacemi, například áriemi, recitativy, tanečními a sborovými ukázkami. Dalším setkáním s jevištním dílem může být tzv. didaktická Hra na operu, Hra na balet, kdy žáci vycházejí z klíčových momentů děje. Přitom je kladen důraz na hudební, pohybové, výtvarné a dramatické aktivity žáků.⁸²

V typu poslechové hodiny zaměřené na Hudební formu se žáci po seznámení s hudební formou snaží v instruktivních hrách na hudební formu zvolenými činnostmi hudební formu dobře poznat a upevnit si poznatky o její struktuře.

Hodiny zaměřené na interpretaci hudby či koncert žáků a učitele jsou určeny především pro hudebně zkušenější žáky 2. stupně a žáky základních uměleckých škol.

5.4 Motivace v poslechových hodinách hudební výchovy

Důležitým zahájením pedagogicky řízeného poslechu jsou různé způsoby působivé vstupní motivace, zaměřené na vnímání výrazné emocionality hudebních i jiných uměleckých děl. U žáků staršího školního věku často motivačně a aktivizačně působí i zadané úkoly k elementární analýze hudebně výrazových prostředků při poslechu. Jejich následné pojmenování vede žáky k vyvození hudebních poznatků, k orientaci v systému hudby včetně osvojení základní terminologie.

5.4.1 Druhy motivace

Motivace žáka k poslechu má nezastupitelnou roli – vzbuzuje v žákovi zvědavost, radost a očekávání. K motivaci lze ze strany učitele použít motivaci slovní. Velmi účinná je motivace průběžná, při níž jsou tematicky spojeny úkoly zadávané učitelem se spontánními reakcemi žáků na slyšenou hudbu. Žáky lze také motivovat například obrázkem, přiblížením dobové atmosféry, prostředky dramatické výchovy. Pro žáky je také zajímavé zhlédnutí dobového tance spojené s představením dobové módy a následné vyrobení kostýmových doplňků a pokus o zvládnutí taneční figury daného tance. K motivaci patří také motivační hudební hry s poznatkami.

⁸¹ JENČKOVÁ, Eva. Hudba a pohyb ve škole. Hradec Králové: Tandem, 2002. s. 137. ISBN 80-903115-7-1.

⁸² Tamtéž, s. 149-200.

5.4.2 Motivační hudební hry s poznatky

Vedle motivačních etud a příběhů s hudební tematikou mají motivační efekt také hudební hry. Hudební hry však neslouží pouze k motivaci žáka, ale pomáhají i při upevnování a opakování již probraného učiva.

Hudební hry

Jsou většinou zaměřeny na rozvoj hudebních aktivit i na osvojení hudebně teoretických poznatků. Efektivní je jejich zpracování pro různé formy samostatné práce. Nejčastěji se jedná o dětské karty, pexeso, domina, nejrůznější skládačky atd. „*Mají nepochybně značný motivační efekt. Podporují schopnost žáků vybírat dominantní informace a použít je v různých souvislostech. Usnadňují učitelům nalézt práh vědomostní úrovně žáků, aby se zamezilo dublování učiva.*“⁸³

a) Pexeso

Pexeso je hra se speciálními obrázkovými kartami, jenž spočívá v hledání dvojic stejných obrázků. Karty jsou obráceny obrázkem dolů. Hráči postupně odkrývají dva obrázky. Pokud se obrázky neshodují, vrací se zpátky na své místo, opět obrázkem dolů. Hráči si musí zapamatovat polohu obrázků a hledat stejné dvojice. Název PEXESO je akronym vzniklý ze slov Pekelně se soustřed', což byla televizní soutěž založená na podobném principu hry. Název vymyslel Zdeněk Princ.⁸⁴

Konkrétní zadání:

Ve dvojicích najděte co největší počet dvojic obrázků s portréty hudebních skladatelů barokního období, s názvy děl těchto autorů nebo s obrázky a názvy děl barokní architektury, sochařství a malířství, které k sobě patří.⁸⁵ Vždy můžete otočit pouze dva obrázky, Nepatří-li k sobě, zase je otočte obrázkem dolů, pokračovat bude spolužák stejným způsobem. Patří-li k sobě, potom máte ještě příležitost – znovu otáčíte dva obrázky. Hra končí, když nezůstane ani jedna kartička neotočená. Vyhrává ten, kdo má více dvojic obrázků.

Obměna:

Místo kartiček s obrázky mohou být součástí hry kartičky s hudebními pojmy, jmény skladatelů či názvy hudebních děl, která se daného slohového období týkají.

⁸³ JENČKOVÁ, Eva. Integrační možnosti v přípravě učitelů hudební výchovy, In: *Multidisciplinární komunikace v hudební a polyestetické výchově. Sborník z hudebně pedagogické konference s mezinárodní účastí.* Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2001, s. 111.

⁸⁴ PRINC, Zdeněk. Vymyslel jsem Pexeso. *Tosipiš.cz*[online]. 4. 1. 2015 [cit. 3. 5. 2020]. Dostupné z: <https://blog.abchistory.cz/cl281-zdenek-princ-vymyslel-jsem-pexeso.htm>.

⁸⁵ Viz Příloha B Obrázky: Pexeso

Na upevnění učiva:

Povídejte o obrázku – řekněte, co představuje, co o tomto díle, skladateli apod. víte. Žák má povídat před třídou nebo ve dvojicích v rámci didaktické metody učíme se navzájem.

b) Domino

Domino je stolní hra s kostkami. Tyto kostky jsou rozděleny na poloviny, každá polovina je označena určitým počtem bodů. Místo bodů mohou být na kostkách například obrázky. Hráči musí přikládat kostky k sobě tak, aby vedle sebe byl stejný počet bodů, v případě obrázkového domina musí být na přiložených kostkách stejný obrázek. Hráč se při hře snaží připojit jednu ze svých kostek k uspořádání ležícímu na stole. Vítězem se stane ten, komu se jako prvnímu podaří zařadit své kostky rozdané na začátku hry.⁸⁶

Konkrétní zadání:

Ve dvojicích si zahrajte domino s kostkami, na kterých jsou vyobrazeny portréty barokních hudebních skladatelů.⁸⁷ Smyslem hry je použít všechny kostky domina.

Obměna:

Místo obrázků na kostkách domina lze použít části textu, který bude-li složen dohromady, dá určitý smysl – složí se jméno skladatele, název díla, životopisné údaje atd.

Na upevnění učiva:

Vyberte si jednoho hudebního skladatele a povídejte ostatním, co o něm víte. Čím byl významný? Ve které zemi žil? Znáte nějaké zajímavosti z jeho života? Jaké dílo znáte? Jaké ukázky jsme poslouchali? Atd. Pomocí tohoto povídání se žáci učí navzájem.

Tato hra je časově náročná a slouží k opakování a upevnění zvládnutého učiva.

c) Kdo jsem?

Smyslem této hry je poznat na základě vyprávění v 1. osobě (tzv. ich formě), o kterého hudebního skladatele se jedná.⁸⁸ Tato hra je založena na principu správně vystihnout životopisné údaje hudebního skladatele, klíčové momenty jeho života jako možné inspirační zdroje pro tvorbu děl. Tato forma je velmi vhodná na procvičování a upevňování již probraného učiva.

⁸⁶ PIJANOWSKI, Lech, PIJANOWSKI, Wojciech. *Encyklopedie světových her*. Praha: Euromedia Group a Universum, 2008, s. 380–381. ISBN 978-80-242-2225-7. Kapitola Domino.

⁸⁷ Viz Příloha C Obrázky: Domino

⁸⁸ Viz Příloha D Ich forma

d) 3+1

Tato hra je založena na pochopení žáků, že jeden výraz ze čtyř předložených do výčtu nepatří a vysvětlí, proč. V rámci upevnění poznatků ze života a díla barokního skladatele J. S. Bacha je vhodná následující hra:

housle – harfa – varhany – klavír

Lipsko – Eisenach – Výmar – Paříž

opera – oratorium – fuga – kantáta

Šest německých suit – Šest anglických suit – Šest francouzských suit – Šest italských suit

Hudební obětina – Temperovaný klavír – Braniboři v Čechách – Umění fugy

e) Šifrovačka

Žáci na základě notového zápisu vyloučí jméno hudebního skladatele.

Obr. 5.4.2.1: Zadání hry šifrovačka

Těmito tóny začíná téma poslední fugy, kterou hudební skladatel složil těsně před svou smrtí. Jedná se o poslední fugu z jeho díla Umění fugy. Je vhodné tóny nejprve zahrát na klavír, na zobcovou flétnu nebo na jiný hudební nástroj. Poté, co si žáci tóny na jména not zazpívají, si tuto fugu společně poslechnou.

f) Výtvarné zpracování slyšené hudby

Vnímání zvukomalby v hudbě lze výtvarně vyjádřit. Žáci si při poslechu cyklu smyčcových koncertů Antonia Vivaldiho Čtvero ročních dob – vždy 1. věty rozdělí čtvrtku papíru na 4 části. Důležitá je motivace učitele, který upozorní žáky, na co se mají při prvním poslechu ukázek zaměřit. Například na melodii, barvu tónu, dynamiku, kontrasty a jiné výrazové prostředky hudby. Při dalším poslechu mají úkol vybrat si vhodnou barvu pastelky, voskovky či křídly a malovat na připravené čtvrtky papíru svou reakci na dominantní výrazové prostředky hudby. Závěrečným úkolem je uvědomit si, jak se podařilo skladateli vyjádřit jednotlivá roční období.

Všechny výše popsané aktivity by měly v žácích vzbuzovat zájem o hudbu, probudit v nich emoce, zvědavost, soustředění na poslech hudby, poznat hudební řeč, umět se orientovat ve výrazových prostředcích hudby, poznat hudební skladatele a jejich dílo,

uvědomit si životopisné údaje, seznámit se s jejich inspiračními zdroji a při činnostním učení a aktivním poslechu zažívat radost z hudby.

6 Učivo o baroku v souvislosti s regionem základní školy

6.1 Barokní památky regionu Blansko

Žijeme v překrásné zemi plné nejen přírodních krás, ale také uměleckých památek. V souvislosti s tématem diplomové práce je tato kapitola věnována regionu Blansko, který je mým rodným krajem, kde žiji a učím hudební výchovu na 2. stupni ZŠ Jedovnice.

Žáci ZŠ Jedovnice žijí přímo uprostřed Moravského krasu, jenž je jednou z nejkrásnějších chráněných krajinných oblastí v České republice. V našem okolí je nejen přírodní bohatství, ale také mnoho architektonických skvostů, z nichž je většina vystavěna právě v barokním slohu.

Pouhé čtyři kilometry od Jedovnic se nachází v půvabném údolí obec Křtiny, jíž vévodí nádherný poutní komplex s kostelem Jména Panny Marie. Na místě tohoto dnešního kostela, právem nazývaného „barokní perla Moravy“, se odehrávaly pohanské kultovní rituály již v pravěku. Svědčí o tom archeologické nálezy ze Křtinského údolí v tzv. Býčí skále, která leží nedaleko. Podle legend zde byli křtěni pohané po příchodu cyrilometodějské mise na Velkou Moravu. Od té doby každoročně navštěvují tisíce poutníků toto mariánské místo. Místo nákladných oprav starých kostelů bylo rozhodnuto, že zde bude stát kostel nový, vznosný a byl povolán největší a nejoriginálnější z barokních architektů Jan Blažej Santini-Aichel. Ten sice vytvořil projekt, avšak zahájení stavby se nedožil. Stavba byla započata až pět let po jeho smrti v roce 1728 a vlastně až do dnešního dne se ji nepodařilo dokončit. Poutní chrám měl být vystavěn na půdorysu řeckého kříže, avšak jedno rameno kříže chybí – není dostavěna kaple sv. Josefa. Přesto patří tento chrám k nejkrásnějším barokním stavbám v Evropě.

Kromě chrámu ve Křtinách nalezneme ve svém okolí menší kostely, které byly přestavěny do barokní podoby – například ve Sloupu v Moravském krasu, v Blansku, v Rájci, v Petrovicích a dalších.⁸⁹

Kromě kostelů byly stavěny v barokním slohu i zámky. V regionu Blansko tak můžeme najít zámek v Rájci, v Kunštátu či v Lysicích⁹⁰. Rovněž skvosty barokního malířství a sochařství si lze prohlédnout právě v těchto zámcích nebo kostelích. Barokními památkami jsou také sochy sv. Jana Nepomuckého, které symbolicky stojí téměř v každé obci, ať již na návsi nebo u kostela.

⁸⁹ Viz Příloha G Fotografie barokních kostelů blanenského regionu

⁹⁰ Viz Příloha H Fotografie barokních zámků blanenského regionu

Uvedené barokní památky regionu Blansko jsou pro učitele ZŠ přímo výzvou k optimálnímu výchovnému i vzdělávacímu působení na žáky přímo v živém kontaktu s barokními památkami architektonickými, sochařskými, malířskými a zejména hudebními. Tomuto pedagogickému záměru nejlépe vyhovuje tzv. projekt.

6.2 Školní vzdělávací projekt

Charakteristika projektového vyučování

Projektová výuka vychází z projektové metody navržené Johnem Deweyem na přelomu 19. a 20. století. Projektem se rozumí celistvý pracovní úkol, téma, vycházející ideálně z vnitřních potřeb žáků, které je vyřešeno jejich samostatnou aktivitou. Žáci jsou motivováni a vedeni k postupnému zpracovávání dílčích úkolů, díky nimž dokáží zpracovat téma komplexně. To by nemělo být odtrženo od reality, naopak by se mělo zakládat na životní realitě žáků. Výstup projektu je vždy konkrétní, může se jednat o materiální věc, ale třeba také o praktické řešení tématu. Při využití projektové metody dochází k využití mezipředmětových vztahů, někdy je možné mluvit dokonce o integraci vyučovacích předmětů. Role učitele v projektové výuce je omezená, hlavní činnost vyvíjejí samotní žáci pod učitelovým metodickým dohledem.⁹¹

6.3 Barokní umění regionu jako téma vzdělávacího projektu ZŠ Jedovnice

Obsahová a organizační struktura projektu Barokní umění regionu

Anotace:

Cílem projektu Barokní umění regionu je pozitivně ovlivnit vztah žáků k architektonické památce v blízkém okolí, ovlivnit estetické cítění žáků.

Jedná se o projekt, kterého se každoročně účastní žáci 2. stupně ZŠ Jedovnice. Tento školní projekt na téma poznávání regionálního barokního umění probíhá zároveň v několika třídách. Vyžaduje celoroční kooperaci učitelů dějepisu, hudební a výtvarné výchovy, jež spolupracují na tomto projektu a vedou žáky k získávání vědomostí a dovedností, které při realizaci projektu využijí.

Projekt Barokní umění regionu každoročně vygraduje před Velikonocemi exkurzí do areálu poutního chrámu Jména Panny Marie ve Křtinách. V závěrečné fázi projektu pak žáci

⁹¹ ZORMANOVÁ, Lucie. Projektová výuka. Metodický portál: Články [online]. 21. 05. 2012, [cit. 20. 6. 2020]. Dostupný z [www: https://clanky.rvp.cz/clanek/c/s/14983/PROJEKTOVA-VYUKA.html](https://clanky.rvp.cz/clanek/c/s/14983/PROJEKTOVA-VYUKA.html). ISSN 1802–4785.

zpracovávají získané vědomosti a na základě svých poznatků, zkušeností a dovedností vypracovávají dílčí úkoly formou samostatné nebo skupinové práce.

Projekt Barokní umění regionu má několik fází. Přípravná fáze probíhá v kmenových třídách, realizační fázi je samotná exkurze a následné plnění dílčích úkolů. Součástí závěrečné fáze je také beseda o barokním umění regionu, kde žáci představují ostatním své zpracované prezentace, dále příprava výstavy výtvarných děl žáků. Tato výstava je tradičně zahájena vernisáží, na níž obvykle zahrají žáci ZŠ, kteří navštěvují hudební obor ZUŠ, barokní skladbu ze svého repertoáru.

Formy realizace:

- celoroční příprava a motivace žáků ke vzdělávacímu projektu
- exkurze do komplexu národní kulturní památky chrámu ve Křtinách
- tvorba prezentací, beseda o barokním slohovém období a o barokních památkách regionu
- tvorba výtvarných děl
- příprava výstavy výtvarných děl žáků
- příprava vernisáže a hudebního vystoupení

Klíčové kompetence:

Kompetence k učení, kompetence k myšlení a uvažování (vnímat hodnoty umění, chápat rozdíly mezi minulostí a současností), kompetence občanské (seznamujeme žáky s dědictvím státu a regionu Blansko), kompetence pracovní (umožňujeme žákům využívat informačních technologií k samostatným pracím a k prezentaci svých prací).

Cíl projektu:

Hlavním cílem projektu Barokní umění regionu je na základě osobního kontaktu s uměním pozitivně ovlivnit vztah k uměleckému projevu, ovlivnit estetické vnímání a citění žáků.

Dílčí cíle:

- poznat architektonickou památku ve svém regionu
- dozvědět se o ní co nejvíce informací
- poznat hlavní znaky barokní architektury, barokního sochařství a malířství
- prohlédnout si varhany, seznámit se se stavbou tohoto nástroje, naslouchat jejich zvuku
- porovnat barvu zvuku varhan s barvou zvuku zvonkohry

- prohloubit pozitivní emoční vztah k umění, prohloubit pozitivní emoční cítění a vnímání.

Očekávané výstupy:

1. prezentace

Žáci 7. ročníku vytvoří prezentaci v programu PowerPoint na téma barokní umění.

2. prezentace

Žáci 9. ročníku se seznámí s historií barokního komplexu Křtiny v souvislosti s památkami regionu a sestaví pro spolužáky stručnou prezentaci v programu PowerPoint.

3. výtvarné dílo

Všichni zúčastnění žáci si vyberou obraz, na kterém je buď chrám ve Křtinách (malba nebo kresba), nebo nějaký náboženský výjev, který je při exkurzi zaujal, tento obraz popíše a zdůvodní svou volbu obrazu pojmenováním výrazových prostředků a emocionálního působení díla.

Mezioborové předměty a vazby:

Hudební výchova – Výtvarná výchova – Dějepis

Průřezová témata:

1. Osobnostní a sociální výchova – Kreativita
2. Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech - Objevujeme Evropu a svět, Jsme Evropané
3. Mediální výchova - Vnímání autora mediálních sdělení, Tvorba mediálního sdělení, Práce v realizačním týmu

Organizace a řízení učební činnosti:

Individuální i skupinová

Organizace prostorová:

Školní třída, chrámový barokní komplex Křtiny, výstavní prostor školy, počítačová učebna na tvorbu prezentací, multifunkční učebna pro besedu o barokním umění.

Pomůcky:

Psací potřeby, pastelky, barvy, papíry, zajištění technika na zpracování dokumentace, počítačová učebna, multifunkční učebna, výstavní prostory školy.

Realizační průběh projektu Barokní umění regionu

Projekt se uskutečňuje každoročně. Podílejí se na něm učitelé předmětů Hudební výchova, Výtvarná výchova a Dějepis na 2. stupni ZŠ. Jeho vyústěním je exkurze do poutního chrámu ve Křtinách a její následné zpracování činnostními výstupy žáků.⁹²

Cílová skupina žáků a zařazení do vyučovacího předmětu:

- žáci 7. tříd – Hudební výchova
- žáci 8. tříd – Výtvarná výchova
- žáci 8. tříd – Dějepis
- žáci 9. tříd – Hudební výchova

Metody užití v projektu:

- samostatná a skupinová práce
- metoda samostudia v jednotlivých předmětech – HV, DEJ, VV – vyhledávání klíčových pojmů
- v chrámovém komplexu Křtiny: v chrámu, v kapli sv. Anny, v ambitu a v kostnici pozorování architektury, malířských a sochařských děl a jejich výtvarné ztvárnění.
- metoda aktivního poslechu hudby
- pozorování architektury, malířských a sochařských děl a jejich výtvarné ztvárnění
- metoda hodnocení a sebehodnocení

Poznámka: Přípravu i realizaci projektu mají na starosti vyučující jednotlivých předmětů.

Obsahová příprava projektu Barokní umění regionu v jednotlivých předmětech

Motivované setkání s poslechem barokní hudby, zaměřené na její emocionální působení, příležitostně zažívají v HV již žáci na 1. stupni ZŠ. V 6. a 7. ročníku pokračuje rozšíření učiva o barokním umění poslechem vybraných barokních skladeb, spojeným například s poznáváním zvukomalby v díle A. Vivaldiho, zvukovou barvou varhan, dynamickými kontrasty apod. Současně se žáci seznamují se základními poznatky o životě a díle J. S. Bacha a G. F. Händela.

Žáci 9. ročníku se v rámci učiva o hudebních formách vrací do barokního období, které znají již ze 7. ročníku, jsou motivováni poslouchat díla barokních skladatelů se zaměřením na elementární analýzu hudebních prostředků.

⁹² Viz Příloha F Fotografie exteriérů a interiérů barokního chrámu ve Křtinách; Příloha I Ukázky výtvarných prací žáků v rámci vzdělávacího projektu

Při následné části projektu – exkurzi – je v barokním chrámu Křtiny příležitost srovnání barvy zvuku hudebního nástroje dechového (varhany) a melodického bicího (zvonkohra) pro žáky přínosná a zajímavá emočně i poznatkově.

Výtvarná výchova

Žáci 8. ročníku se ve výtvarné výchově seznamují s barokním malířstvím a sochařstvím, poznávají základní architektonické znaky baroka. Z tohoto důvodu je pro ně návštěva chrámu ve Křtinách velkým přínosem. Tento chrám je nazýván Perla Moravy, jeho architektem byl jeden z největších barokních stavitelů J. B. Santini-Aichel. Právě ve Křtinách mohou žáci esteticky vnímat oslňující vnější i vnitřní dekorativní výzdobu chrámu, jeho spirálové sloupy, ozdobné hlavice, baldachýny, prolamované výklenky, kupole, ale také odvážnou monumentální koncepcí. Kromě architektonických znaků mohou žáci percipovat i barokní malířství. Malby na stropech zde vytváří dojem, že chrám nemá střechu a člověk hledí rovnou do nebe, kde přebývají světci a andělé. Oltář je vyzdoben velkými obrazy s výjevy ze života světců, Panny Marie či Krista.

Dějepis

Historické souvislosti s barokním uměním – tedy dějiny Evropy v 17. a první polovině 18. století jsou učivem dějepisu v 8. ročníku ZŠ. Nedílnou součástí tohoto učiva je i rozmach barokního stavitelství a barokní kultury v Čechách. Stavby monumentálních barokních chrámů totiž úzce souvisely s násilnou rekatolizací českých zemí.

Fáze projektu Barokní umění regionu - exkurze

a) Fáze přípravná

- učitelé mají v rámci svých předmětů výše jmenované učivo probráno a žáci je mají upevněno
- je zajištěna exkurze do chrámového komplexu na křtinské farnosti, včetně zajištění výkladu panem páterem a také otevření kostnice, která je běžně nepřístupná
- je zajištěna přítomnost varhaníka, který nejen hraje barokní skladby, ale je také skvělý improvizátor na různá témata, která si děti na místě vymyslí, dokáže improvizovat fugu
- je zajištěna přítomnost kostelníka, který spravuje a provozuje unikátní zvonkohru v ambitu chrámu
- jsou zajištěny počítačové učebny, v nichž budou žáci po návratu z exkurze do školy tvořit ve skupinách své prezentace

- jsou zajištěny výtvarné pomůcky pro žáky, kteří budou malovat buď v chrámu, nebo v jeho okolí
- je zajištěn výstavní prostor pro výstavu prací žáků a její vernisáž

Motivační úvod:

Stojíme před architektonickou památkou našeho regionu. Do jakého slohového období patří? O jakém století hovoříme? Co se v 17. a 18. století dělo u nás i ve světě? Znáš nějaké jiné architektonické památky v našem regionu? Které z nich mohou pocházet z barokní doby? Jaké jsou typické znaky barokní kultury? Jaké hudební nástroje můžeme vidět a slyšet v barokních chrámech?

b) Fáze realizační

- k této fázi náleží vlastní exkurze
- žáci se seznámí s národní kulturní památkou, poznají barokní architekturu, pozorují překrásné fresky, obrazy, sochy, pochopí stavbu varhan, naslouchají zvuku varhan a ten mohou porovnat se zvukem zvonkohry čítající 33 zvonů, kterou si poslechnou v ambitu chrámu
- žáci se snaží výtvarně zachytit, co na ně v tomto prostředí zapůsobilo
- žáci zpracovávají prezentaci na téma barokní umění, barokní komplex Křtiny v souvislosti s jinými památkami regionu

c) Fáze diagnostická

- zhodnocení výsledků práce jednotlivých žáků či skupin žáků Toto hodnocení probíhá formou reakcí žáků, kteří jsou přítomni na besedě či vernisáži, autoevaluací žáků, kteří na projektu pracovali a v neposlední řadě i hodnocením učitelů. Pedagogové zhodnotí celoroční práci žáků na přípravě a průběhu projektu, využití jejich vědomostí, dovedností a také využití poznatků, jež získali. Rovněž učitelé hodnotí formu a úroveň výstupů.

Závěrečná reflexe výsledků projektu Barokní umění regionu

Vzhledem k tomu, že v jarním termínu školního roku 2019/2020 se nemohla kvůli uzavření všech škol a kulturních památek uskutečnit závěrečná část projektu – exkurze, předložím její hodnocení dle srovnatelných výsledků uplynulého školního roku 2018/2019.

Žáci úkoly projektu Barokní umění regionu zpracovali na velmi dobré úrovni. Nejproblematictější prvkem projektu byla neustálá kontrola žáků a jejich přípravy na dílčí úkoly. Protože projekt probíhal v různých třídách a napříč několika předměty, byly pedagogy

zúčastněných předmětů využívány optimální pedagogické metody k průběžné motivaci žáků, aby byli schopni vnímat barokní umění regionu v komplexu základních hudebních poznatků a múzických činností.

Vyústěním celého projektu Barokní umění regionu je beseda o barokním umění regionu, kde žáci představují ostatním své zpracované prezentace. Tyto prezentace se netýkají pouze chrámu ve Křtinách, ale mohou se týkat barokních památek regionu nebo mohou být zaměřeny na vývoj barokního slohu na území našeho státu, či dokonce v Evropě. Výtvarná díla žáků⁹³ se týkají komplexu poutního chrámu ve Křtinách. Jsou vystavena v prostorách školy a uvedena vernisáží výstavy, kterou mají v režii žáci ZŠ. Na vernisáži obvykle zahrají žáci ZŠ, jež navštěvují hudební obor ZUŠ, barokní skladbu ze svého repertoáru. Při vernisáži vysvětlí žáci ostatním, co ztvárňuje jejich obrázek a vystihnou svoje emocionální cítění při tvorbě tohoto díla, dokáží svoje dílo prezentovat.

⁹³ Viz Příloha I Ukázky výtvarných prací žáků v rámci vzdělávacího projektu

ZÁVĚR

Téma diplomové práce bylo zaměřeno na komplexní prezentaci slohového období baroka žákům 2. stupně základních škol. Cílem bylo představit optimální pedagogické možnosti, které žákům staršího školního věku zprostředkují zejména barokní hudební umění a zároveň zohlední formování jejich vztahu k regionálním barokním památkám.

Vzhledem k tomu bylo třeba zmapovat podmínky stanovené v kurikulárních dokumentech a využít je k aplikaci na barokní umění. Tento dílčí cíl je zpracován ve 2. kapitole a přináší podrobný přehled očekávaných výstupů žáků včetně sledovaných indikátorů a jejich konkretizaci na poznatky a činnosti žáků. Toto lze považovat za důležitý výsledek, prospěšný pedagogům hudební výchovy hlavně při vytváření jejich Školních vzdělávacích programů a tematických plánů na základě respektování Rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání.

S tím souvisí i další podnětný výsledek řešené problematiky v 1. kapitole. Tím je komplexní informativní charakteristika barokního slohového období z hlediska historického, společenského, technického, filozofického a uměleckého kontextu. Tento poznatkový přehled, zpracovaný na základě odborných publikací, je rovněž užitečnou pomůckou pro pedagogickou veřejnost, a to nejen hudební. Může inspirovat k integrativnímu využití mezipředmětových vazeb, ale hlavně jako východisko k tzv. didaktizaci poznatků a jejich využití v rámci vzdělávacích cílů či zajímavého motivačního působení. Kromě toho se ještě bližším propojením barokního hudebního umění s barokním slohem v dalších vybraných předmětech zabývá 4. kapitola.

Jedním z dílčích potřebných výsledků diplomové práce je charakteristika základních i alternativních učebnic hudební výchovy pro 2. stupeň základních škol z hlediska prezentace barokního hudebního umění. Tento informativní přehled učiva o hudebním baroku ve sledovaných učebnicích je uveden ve 3. kapitole. Důležitým výsledkem bylo zjištění, že pouze alternativní učebnice hudební výchovy pro 2. stupeň základních škol splňují požadavky nejen kurikulárních dokumentů, ale také současných požadavků na tzv. činnostní hudební výchovu. Většina učebnic HV přináší pouze klíčové informace, ale chybí v nich tematické úkoly pro individuální i skupinovou činnost žáků.

Zjištění hlavně tohoto nedostatku učebnic HV si vyžádalo zpracování příkladů akční pedagogické prezentace hudebního baroka s preferováním činnostního učení a motivovaného získávání potřebných poznatků o hudebním baroku. Tomu je věnována 5. kapitola i tematické přílohy, které mohou uvedenými příklady inspirovat učitele hudební výchovy.

Pedagogicky užitečným výsledkem diplomové práce je z hlediska požadavků RVP ZV je školní vzdělávací projekt Barokní umění regionu, který je představen v 6. kapitole. V tomto projektu jsou splněny dílčí cíle diplomové práce se zaměřením na region. Je využito integrativního vyučování, uplatnění mezipředmětových vazeb a etické vazby žáků na region, ve kterém žijí. Díky motivovanému poznání regionálních barokních památek je v žácích posilováno vlastenecké cítění a emoční vazba k odkazu našich předků.

Seznam odborné literatury a hudebnin

Tištěné zdroje

BACH, Johann Sebastian a POLÍVKA, Vladimír, ed. *Dobře temperovaný klavír, 2. díl*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1973. 2 sv.

BLACK, Jeremy. *Evropa osmnáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2003. 543 s. Dějiny Evropy. ISBN 80-7021-376-0.

BRABEC, Jindřich. *Hudební výchova pro 7. ročník: vybrané kapitoly*. Úvaly: Jinan, 1995 [v tiráži spr.] 1996. ISBN 80-238-0564-9.

BRABEC, Jindřich. *Hudební výchova: pro 9. ročník: vybrané kapitoly*. Úvaly: Jinan, 1997, 64 s.

BRODSKÁ, Božena. *Vybrané kapitoly z dějin baletu*. 1. vyd. Praha: Hudební fakulta Akademie múzických umění, 2000. 69 s. Studijní texty. ISBN 80-85883-55-4.

BRODSKÁ, Božena. *Zdivadelnění tance v renesanci a baroku*. In: *Taneční listy*. 4/1999.

HERDEN, Jaroslav. *Hudba jako řeč: o poslechu ve škole i doma: metodické poznámky k učebnicím 1. My pozor dáme a posloucháme, 2. My pozor dáme a (nejen) posloucháme*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1998. 89 s. ISBN 80-7183-126-3.

HERDEN, Jaroslav. *My pozor dáme a (nejen) posloucháme: posloucháme hudbu se žáky 2. stupně ZŠ a nižších ročníků osmiletých gymnázií*. Praha: Scientia, 1997. 210 s. Učebnice pro základní školy. ISBN 80-7183-087-9.

HERDEN, Jaroslav, JENČKOVÁ, Eva, KOLÁŘ, Jiří. *Hudba pro děti*. Praha: Karolinum, 1992. s. 10. ISBN 80-7066-522-X.

CHARALAMBIDIS, Alexandros. *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy*, 1. vyd. SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, Ostrovní 30, 11000 Praha 1, 2000. ISBN 80-7235-052-8.

CHARALAMBIDIS, Alexandros. Hudební výchova pro 7. ročník základní školy, 1. vyd., SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, Ostrovní 30, 11000 Praha 1, 2002. ISBN 80-7235-048-X.

CHARALAMBIDIS, Alexandros. Hudební výchova pro 8. ročník základní školy, 1. vyd., SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, Ostrovní 30, 11000 Praha 1, 2002. ISBN 80-7235-041-2.

CHARALAMBIDIS, Alexandros. Hudební výchova pro 9. ročník základní školy, 1. vyd., SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, Ostrovní 30, 11121 Praha 1, 1998. ISBN 80-7235-012-9.

JENČKOVÁ, Eva. Hudba a pohyb ve škole. 1. vyd. Hradec Králové: Orlice, 2002. 320 s. Tandem. ISBN 80-903115-7-1.

JENČKOVÁ, Eva. Vícehlas. 2. vydání. Hradec Králové: Mgr. Jaroslav Jenček - Tandem, 2011, Hudba v současné škole. Základní řada; III. ISBN 978-80-86901-10-7.

JENČKOVÁ, Eva. Strategie poslechové hodiny. *Hudební výchova*, 1993-94, roč. 2, č. 4. ISSN 1210-3683.

JENČKOVÁ, Eva. *Setkání s hudební formou*. Hradec Králové: Tandem, 2009, 56s. ISBN 80-86901-04-1.

JENČKOVÁ, Eva. *Hudební portréty-Leoš Janáček*. Hradec Králové: Tandem, 1997, 44s. ISBN 978-80-86901-93-0.

JENČKOVÁ, Eva. Princip integrace v současném systému hudebního vzdělávání. In: Kontexty hudební pedagogiky II. Praha: Univerzita Karlova 2007, ISBN 978-80-7290-324-5.

JENČKOVÁ, Eva. Podzimní zpívání, 1. díl. Hradec Králové: Tandem, 2012, 56 s. sv. Hudba v současné škole. Výběrová řada, ISBN 978-80-86901-76-3.

JENČKOVÁ, Eva. Integrační možnosti v přípravě učitelů hudební výchovy, In: *Multidisciplinární komunikace v hudební a polyestetické výchově. Sborník z hudebně*

pedagogické konference s mezinárodní účastí. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2001.

JURKOVIČ, Pavel. *Instrumentální soubor na základní škole: notový materiál a metodická příručka pro nepovinný předmět Hra na hudební nástroj v 5.-8. ročníku základní školy.* 1. vyd. Praha: SPN, 1988. 181 s. Metodické příručky pro základní školu.

KAZÁROVÁ, Helena. Baroko plné tance. In: *Taneční listy.* 5/1999.

KITSON, Michael. Barok a rokoko. Přeložil Klement Benda. Praha: Artia, 1972. 185 s. Umění světa

KOLÁŘ, Jiří a ŠTÍBROVÁ, Ivana. *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy (hudební dílna II.).* Nakl. JINAN, Úvaly, 1. vyd. 1997, 111 s.

KOUBA, Jan. *ABC hudebních slohů: od raného středověku k J. S. Bachovi.* 1. vyd. Praha: Supraphon, 1982.

MIHULE, Jaroslav, MAŠLAŇ, Petr a POLEDŇÁK, Ivan. *Hudební výchova pro osmý ročník základní (občanské) školy.* 1. vyd. Praha: Fortuna, 1994. 254 s. ISBN 80-7168-172-5.

MIHULE, Jaroslav, MOURYC, František a MAŠLAŇ, Petr. *Hudební výchova pro 9. ročník základní školy a pro víceletá gymnázia.* 1. vyd. Praha: Fortuna, 1997. 261 s. ISBN 80-7168-500-3.

MIHULE, Jaroslav a STŘELÁK, Miroslav. *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy.* Vyd. 2., přeprac., v nakl. Fortuna vyd. 1. Praha: Fortuna, 1997. 237 s. Učebnice / Fortuna. ISBN 80-7168-390-6.

MOTL, Milan. *Eva Jenčková a její podíl na profilaci české hudební pedagogiky = Eva Jenčková and her contribution to specialization of Czech music pedagogy.* 1. vydání. Hradec Králové: Tandem, 2019. 348 s. ISBN 978-80-86901-86-2.

MRÁZ, Bohumír. *Dějiny výtvarné kultury 2.* 1. vyd. Praha: Idea servis, 1998-2011. 4 svazky. ISBN 80-85970-37-6.

MUNCK, Thomas. Evropa sedmnáctého století: 1598-1700. Praha: Vyšehrad, 2002. 468 s. Dějiny Evropy. ISBN 80-7021-508-9.

NAVRÁTIL, Miloš. Dějiny hudby: přehled evropských dějin hudby. Praha: Votobia, 2003. 367 s. ISBN 80-7220-143-3 .

NEUMANN, Jaromír. Český barok. 2. vyd., přepracované a rozšířené. Praha: Odeon, 1974. 345 stran, 360 stran obrazových příloh. České dějiny; 49. svazek.

PIJANOWSKI, Lech, PIJANOWSKI, Wojciech. Encyklopedie světových her. Praha: Euromedia Group a Universum, 2008. ISBN 978-80-242-2225-7. Kapitola Domino.

ŠEDIVÝ, Jakub a ROHLÍKOVÁ, Lucie. Hudební výchova: pro 6. - 7. ročník základních škol a odpovídající ročníky víceletých gymnázií. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2013- . sv. ISBN 978-80-7238-901-8.

ŠTĚPÁNEK, Kamil a Jaroslav VACULÍK. Obecné dějiny novověku II.–III. (17. a 18. století). 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 82 s. ISBN 978-80-210-5567-4.

VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis 8 pro základní školy: novověk. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2014. sv. ISBN 978-80-7235-540-2.

ZAVARSKÝ, Ernest. Johann Sebastian Bach. Přeložil Jiří Pilka. Praha, Supraphon 1979. 598, [1] s.

Elektronické zdroje

PRINC, Zdeněk. Vymyslel jsem Pexeso. Tosipiš.cz [online]. 4. 1. 2015 [cit. 3. 5. 2020]. Dostupné z: <https://blog.abchistory.cz/cl281-zdenek-princ--vymyslel-jsem-pexeso.htm>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: NUV, 2017. [cit. 15. 3. 2020]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2017.pdf

Standardy pro základní vzdělávání. Hudební výchova [online]. 30. 4. 2013 [cit. 20. 2. 2020]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/17383/hudebni_vychova.pdf.

VLAŠÍN, Štěpán, ed. Slovník literární teorie [online]. Ústav pro českou literaturu AV ČR, Edice E. [cit. 3. 5. 2020]. Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/prirucky/obsah/VLAS/6.pdf>.

WALDHANSOVÁ, Veronika. Šifry – slova z not 1. Metodický portál: Digitální učební materiály [online]. 04. 11. 2011, [cit. 2020.06.20]. Dostupný z: <https://www.dum.rvp.cz/materialy/sifry-slova-z-not-1.html>. ISSN 1802-4785.

Základní škola Jedovnice – odrazový můstek do života [online]. 29. 6. 2010 [cit. 21. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.zsjedovnice.cz/wp-content/uploads/2019/10/svp-upravene.pdf>.

ZUŠ Frenštát. Výukové materiály [online]. [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://docs.google.com/presentation/d/1nA93wBWMOc45wnzkhTcy6kOrEozLh3-Fqjtt1-tUB9w/edit#>

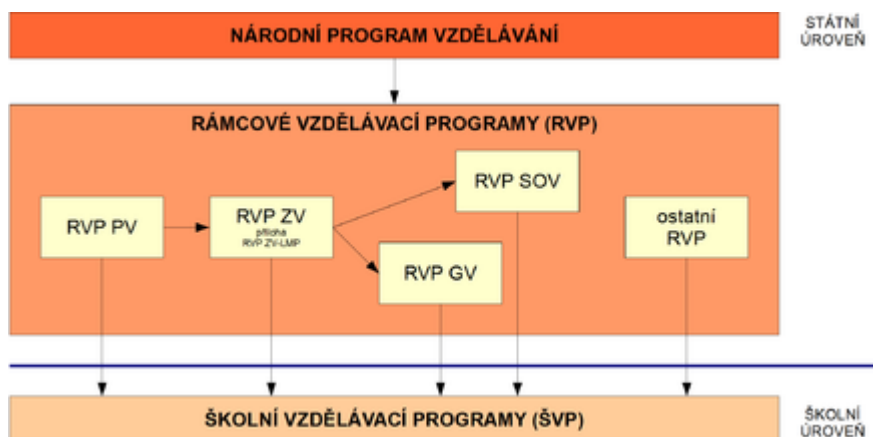
MŠMT [online]. [cit. 21. 2. 2020]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/K1%C3%AD%C4%8Dov%C3%A9_kompetence

Seznam příloh

Příloha A	System kurikulárních dokumentů
Příloha B	Obrázky: Pexeso
Příloha C	Obrázky: Domino
Příloha D	Ich forma
Příloha E	Kdo jsem?
Příloha F	Fotografie exteriéru a interiéru barokního chrámu ve Křtinách
Příloha G	Fotografie barokních kostelů blanenského regionu
Příloha H	Fotografie barokních zámků blanenského regionu
Příloha I	Ukázky výtvarných prací žáků v rámci vzdělávacího projektu

Příloha A

System kurikulárních dokumentů

Obr. 1: System kurikulárních dokumentů

Vysvětlivky pro system kurikulárních dokumentů:

- *RVP PV*: Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
- *RVP ZV–LMP*: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání a příloha Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením
- *RVP GV*: Rámcový vzdělávací program pro gymnázia
- *RVP SOV*: Rámcové vzdělávací programy pro střední odborné vzdělávání

Ostatní RVP například:

- *RVP ZUV*: Rámcový vzdělávací program pro umělecké obory základního uměleckého vzdělávání
- *RVP JŠ*: Rámcový vzdělávací program pro jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky

Příloha B

Pexeso

Antonio Vivaldi Portrét		Matyáš Bernard Braun Sochařské dílo	 Sochy ctnosti a neřesti (Kuks)
Antonio Vivaldi Hudební dílo	Čtvero ročních dob	Ludvík XIV. Architektonická skvost	 Zámek Versailles
Claudio Monteverdi Portrét		Jan Blažej Santini - Aichel Architektonické dílo	 Kostel Jména Panny Marie ve Křtinách
Claudio Monteverdi Hudební dílo	Opera Orfeus Ariadna Korunovace Poppey	Diego Velázquez Výtvarné dílo	

<p>Johann Sebastian Bach Bach Portrét</p>	
<p>Johann Sebastian Bach Bach Hudební dílo</p>	<p>Velká mše H mol Umění fugy</p>
<p>G. F. Händel Portrét</p>	
<p>G. F. Händel Hudební dílo</p>	<p>Oratorium Mesiáš Vodní hudba</p>

Obr. 2: Pexeso

Příloha C

Domino

Antonio Vivaldi		B. M. Černohorský	
Adam Václav Michna		Jan <u>Dismas</u> Zelenka	
G. P. <u>Telemann</u>		J. <u>Pachelbel</u>	

Obr. 3: Domino

Zdroj: vlastní

Obr. 4: Domino
Zdroj: vlastní

Příloha D

Ich – forma

Johann Sebastian Bach - životopisný portrét skladatele

Jsem významný hudební skladatel barokního období. Narodil jsem se 21. 3. 1685 v Eisenachu jako nejmladší ze šesti synů. Navštěvoval jsem latinskou školu při kostele sv. Jiří. Zde jsem také zpíval ve školním sboru. Naučil jsem se hrát na housle, violu, klavír i varhany. Postupně se ze mě stal vynikající varhaník. V deseti letech jsem zcela osiřel.

Působil jsem na různých místech v Německu, posledních dvacet sedm let svého života jsem prožil v Lipsku, kde jsem byl ve službách církve jako varhaník a regenschori v chrámu sv. Tomáše.

Poprvé jsem se oženil ve dvaceti dvou letech, podruhé o čtrnáct let později. Ze dvou manželství se mi narodilo dvacet dětí. Někteří z mých synů dokonce šli v mých šlépějích a stali se z nich významní hudební skladatelé. Mé druhé ženě, zpěvačce Anně Magdaléně, jsem věnoval cyklus drobných klavírních skladeb Knížka pro Annu Magdalénu Bachovou.

Mé celoživotní dílo čítá více než tisíc opusů, avšak marně byste v něm hledali operu. Mezi moje největší díla patří Velká mše h moll, Hudební oběť, Braniborské koncerty, dva díly Temperovaného klavíru, Vánoční a Velikonoční oratorium či Umění fugy. Součástí mého díla jsou také virtuózní koncerty pro sólové hudební nástroje s orchestrem.

Ke konci života jsem zcela oslepl. Rok mé smrti 1750 bývá spojován s koncem éry barokní hudby.

Příloha E

KDO JSEM?

Doplňování základních pojmů, jména a příjmení skladatele, názvů jeho skladeb do pracovního listu dle ICH -FORMY

Zadání úlohy:

Poznáte hudebního skladatele podle vyprávění jeho životopisu v 1. osobě? (německy Ich-forma)

Zkuste správně doplnit v pracovním listu chybějící slova místo teček. Zapamatovali jste si je? Pokud ne, vyberte slova ve správném pořadí z nápovědy pod pracovním listem a запиšte je.

Jsem významný hudební skladatel období. Narodil jsem se 21. 3. 1685 v jako nejmladší ze šesti synů. Dětství jsem neměl bezstarostné, již v deseti letech jsem zcela osiřel.

Navštěvoval jsem latinskou školu při kostele sv. Jiří. Zde jsem také zpíval ve školním sboru. Naučil jsem se hrát na housle, violu, klavír i varhany. Postupně se ze mě stal světového věhlasu.

Působil jsem na různých místech v Německu. Posledních dvacet sedm let svého života jsem prožil v, kde jsem byl ve službách církve jako varhaník a regenschori v chrámu sv. Tomáše.

Poprvé jsem se oženil ve dvaceti dvou letech, podruhé o čtrnáct let později. Ze dvou manželství se mi narodilodětí. Někteří z mých synů dokonce šli v mých šlépějích a stali se z nich významní Mé druhé ženě, zpěvačce Anně Magdaléně, jsem věnoval cyklus drobných klavírních skladeb – Knížku pro Annu Magdalénu Bachovou.

Mé dílo čítá více než tisíc opusů, avšak marně byste v něm hledali

Mezi má největší díla patří Velká mše h moll, Hudební oběť, koncerty, dva díly klavíru, Vánoční a Velikonoční či Umění Součástí mého díla jsou také koncerty pro hudební nástroje s orchestrem.

Ke konci života jsem zcela oslepl. Rok mé smrti 1750 bývá spojován s koncem éry barokní hudby.

Nápověda: Braniborské, hudební skladatelé, Temperovaného, dvacet, oratorium, Lipsku, varhaník, fugy, barokního, operu, Eisenachu

KDO JSEM?

NAPIŠTE SPRÁVNĚ OBĚ MÁ JMÉNA A PŘÍJMENÍ.

POČET PÍSMEN VÁM NAPOVÍ TEČKY.

.....

Příloha F

Fotografie exteriéru a interiéru barokního chrámu ve Křtinách

Obr. 1: Vstup do ambitu chrámu ve Křtinách

Obr. 2: Ambit se zvonkohrou

Obr. 3: Zvonkohra

Obr. 4: Zvonkohra

Obr. 5: Ochoz ambitu s obrazy, které věnovali poutníci

Obr. 6: Věž

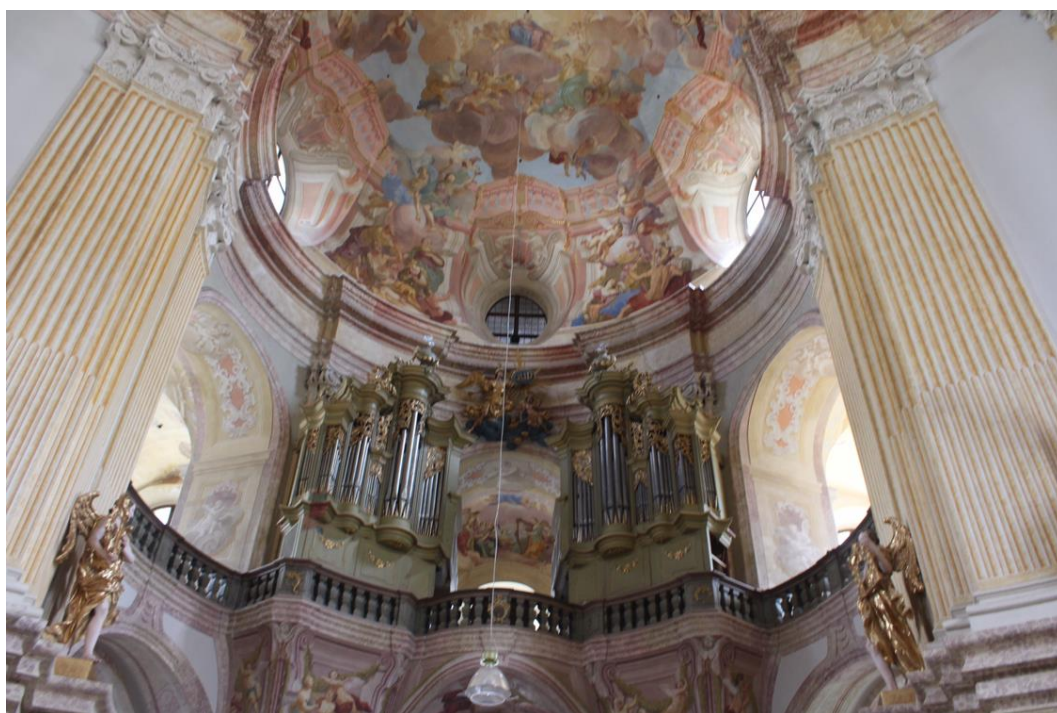
Obr. 7: Vstup do chrámu

Obr. 8: Oltář

Obr. 9: Detail oltáře se soškou Panny Marie Křtinské

Obr. 10: Varhany pod stropní malbou v kupoli chrámu

Obr. 11: Chrám Jména Panny Marie ve Křtinách

Příloha G

Fotografie barokních kostelů blanenského regionu

Obr. 1: Kostel sv. Petra a Pavla, Petrovice

Obr. 2: Kostel sv. Petra a Pavla, Petrovice

Obr. 3: Kostel sv. Jana Křtitele, Doubravice nad Svitavou

Obr. 4: Kostel sv. Jana Křtitele, Doubravice nad Svitavou

Obr. 5: Kostel sv. Martina, Blansko

Obr. 6: Kostel sv. Martina, Blansko

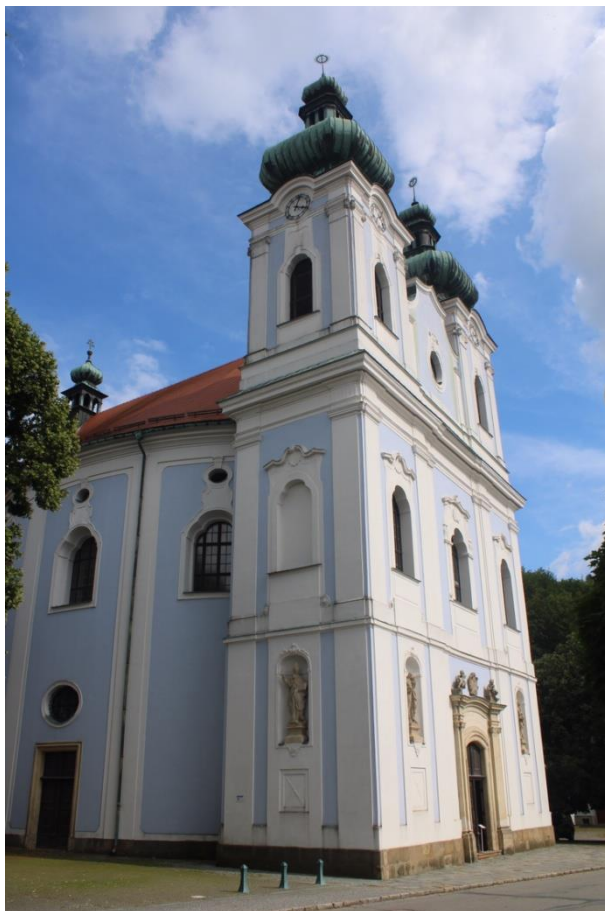
Obr. 7: Socha sv. Jana Nepomuckého, Jedovnice

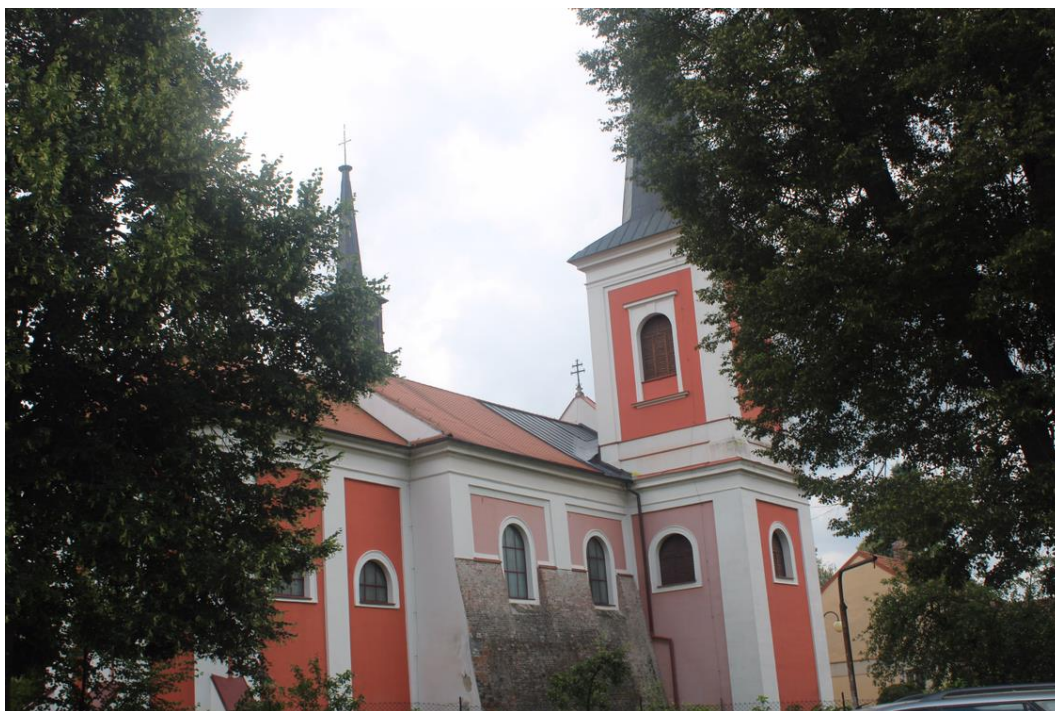
Obr. 8: Socha sv. Jana Nepomuckého, Jedovnice

Obr. 9: Poutní kostel Panny Marie Bolestné, Sloup v Moravském krasu

Obr. 10: Poutní kostel Panny Marie Bolestné, Sloup v Moravském krasu

Obr. 11: Kostel Věech svatých Rájec-Jestřebí

Obr. 12: Kostel Věech svatých Rájec-Jestřebí

Příloha H

Fotografie barokních zámků blanenského regionu

Obr. 1: Zámek Lysice – vstupní portál

Obr. 2: Zámek Lysice

Obr. 3: Zámek Lysice

Obr. 4: Průčelí vstupu s barokními sochami, zámek Lysice

Obr. 5: Průčelí vstupu s barokními sochami, zámek Lysice

Obr. 6: Nádvoří zámku v Lysicích

Obr. 7: Zámek Kunštát

Obr. 8: Zámek Kunštát

Obr. 9: Zámek Kunštát

Obr. 10: Zámek Kunštát

Obr. 11: Zámek Rájec-Jestřebí

Obr. 12: Zámek Rájec-Jestřebí

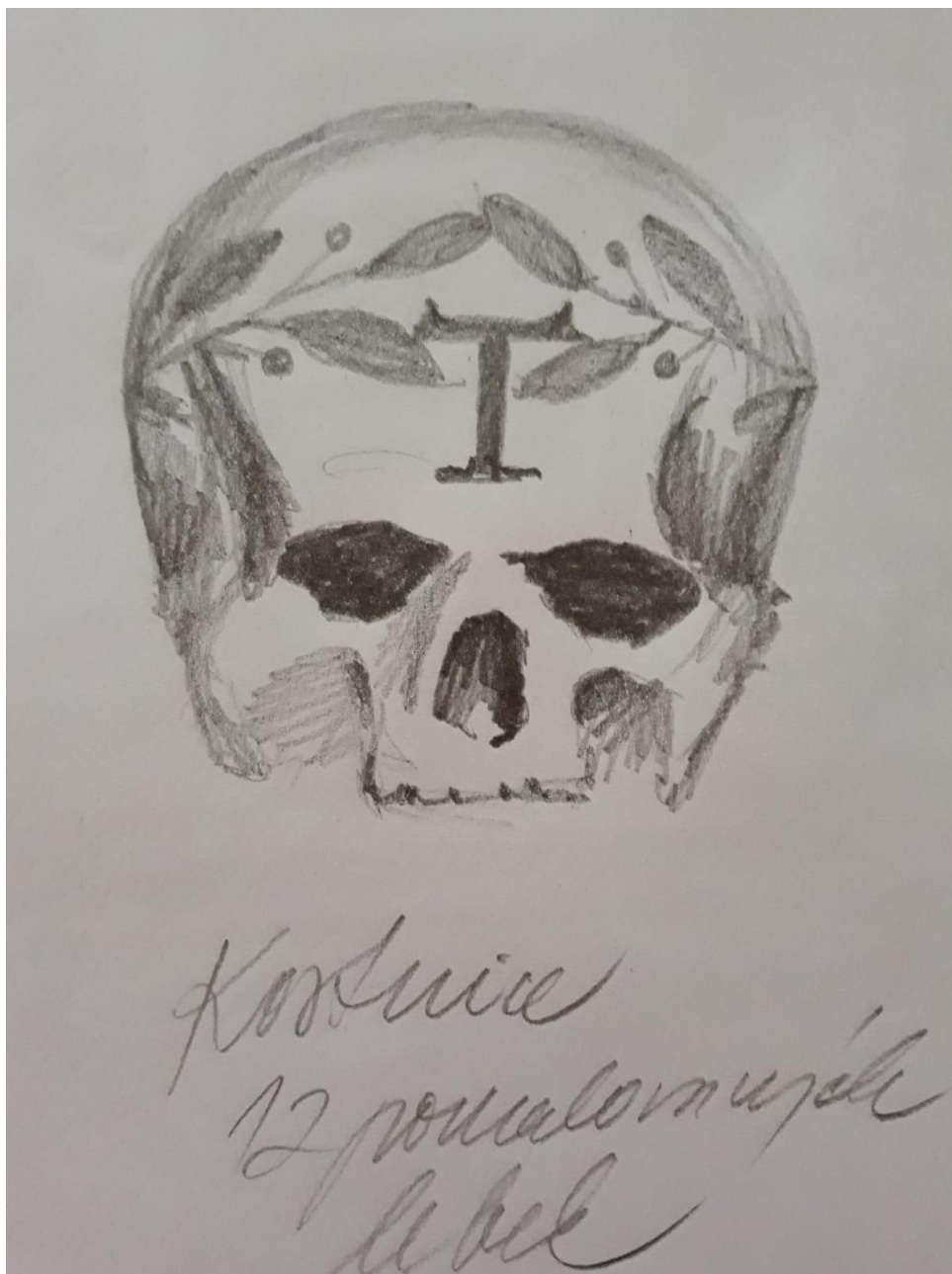
Obr. 13: Zámek Rájec-Jestřebí

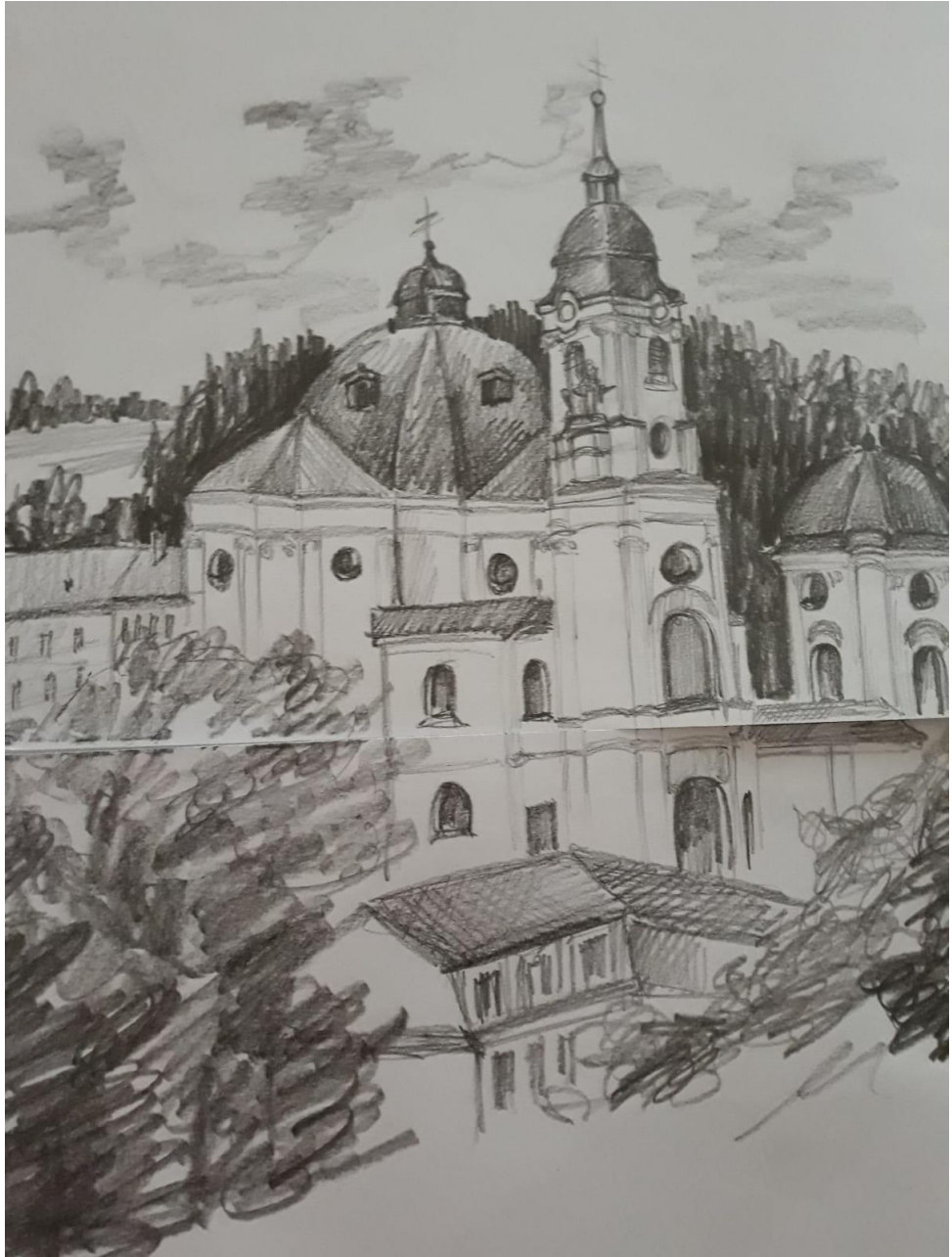
Obr. 14: Zámek Rájec-Jestřebí

Příloha I

Ukázky výtvarných prací žáků v rámci vzdělávacího projektu

Obr. 1: Kostnice – jedna z pomalovaných lebek

Obr. 2: Chrám ve Křtinách

Obr. 3: Zvonkohra Křtiny